БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1928 чылда үндезилетингеН

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1955 ИЮЛЬ 5 ВТОРНИК № 134 (3328)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ ДОЛУНДА:

ССР Эвилелиниң Камгалал Министриниң Дужаалы (1 арын).

Москваның В. М. Ломоносов аттыг Ленин орденниг күрүне университединге Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тывысканы (1 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң чугаазы (1 арын).

Х. Сейфулин. — Аар үлетпүр—ССРЭ-ниң социалистиг [illegible] приказынын хөтөлдезинин үндезилеп [illegible] арын).

В. Мацкевич. — Делелгениң киржикчилериниң дужулгазын — бүгү колхозтарга, МТС-терге, [illegible]гаш совхозтарга (3 арын).

Улустар арасындағы конференциязынга ССРЭ-ниң чырыдыышкын ажылдакчыларының төлээлери (3 арын).

Джавахарлал Нерунуң Австрияда чоруп турары (3 арын).

Кыдаттың Коммунистиг партиязының 34 чыл ооң (3 арын).

Болгарияның ажылчы чоннарының чайгы дыштанылгазы (3 арын).

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң хуралы (4 арын).

Эйзенхауэрге болган парлалга конференциязы (4 арын).

Вьетнам улус бодунуң чуртун катаг тургузуп турар (4 арын).

Культура-чырыдыышкын албан черлерин кышка хынамчалыг эки белеткээр

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак совет кижилериниң культуразынче, кадыкшылынче сокеаал чокка сагыш салбышаан, ажыл шагының сөөлүнде чон боттарының дыштанылгазын культурлуг эки эрттирвин дээш эргежок чугула байдалдарны тургузуп турар.

Бистиң областың ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалы бүгү совет улустуу ышкаш хүн-бүрү бедик деңнелче өзүп база чоннуң культуразының шапкын хөгжүлдези болуп турар. Область бюджединиң улуг кезии социал болгаш культура хереглелдериниң чарыгдалынче угланган.

Областың колхозчу чаа суурларында тудуп турар чурттарга бажыңнары-биле кады культураның өдаглары—библиотекалар, клубтар немей туттунмушаан, киноларның четкилери чыл-бүрүде үүктел чокка өзүп турар. Сарыг-Сеттиң культура бажыңының агитбригадазы бо чылдың часкы тарылгазының үезинде хову турлагларына культура-массалыг ажылдарны эки чоруткан болгаш Зубовка, Бояровка, Федоровка көдээ суурларга база Сталин аттыг колхозтуң мал фермаларынга солун концерттерни көргүскеннер. Бо ышкаш эки ажылдыг культура бажыңнарын өске-даа районнардан көрүп болур. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң дыка хөй адырлары амгы үеде, кышка удур бүгү талагы белеткел ажылдарынче киришкен. Ыланғыя Чаа-Хөлдүн, Шагаан-Арыгның культура бажыңнарының септелгези болгаш Кызыл-Мажалыктың район библиотеказының тудуу чедишкиниг чоруп турар. Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозта көдээ клубтуң септелгезин эрткен чылын багай чоруткаңнадан болгаш оттулар ыяшты четче белеткеп албазаныңдан клубка кандыгдаа культура-массалыг ажылдар чорутунмайн үргүлчү хаалчак турган. Ында партия, совет организациялары болгаш колхоз баштаар чери бо чылын клубтуг кышкы белеткелинче улуг кичээнгейни салганындан ам ында байдал үндезинин-биле өскерилген. Колхоз баштаар чери быжаңчыларны тускай үзүп тургускан. Олар ам клубтуг кино залын болгаш сценазын септеп, печказын салып турар болгаш клубту сандайлар-биле бүрүн хандырып, кыжын одаар ыяжын бүрүн белеткээн. Ол ышкаш библиотекада номчулганың тускай өрээлин тургускан, кинобутканың тудуун доосканн.

Культура одагларының кышка удур белеткелинде ажыл-херектиң чоруп турарының амгы байдалын алгаш көөрге, шупту-ла бир дески эвес болуп турар. Бай-Тайга, Сүт-Хөл районнарның культура-чырыдыышкын албан черлериниң септелгези кончуг өөжүм темпи-биле чоруп, эрткен чылдың четпестериниден уштунмаан. Бай-Тайганың культура бажыңының септелгези ам-даа эгелевээн. Сүг Аксының культура бажыңының болгаш район библиотеказының септелгези чоруп турар болза-даа, ооң шынары куду.

Ол районнарның клубтарының, библиотекаларының септелгези болгаш одаар ыяш белеткели эгелевээн. База кинобуткаларының тудуу шуут чөрбайн турар. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышкы белеткелин күүтелдирер дугайында ол районнарның партия, комсомол организацияларының болгаш совет органнарының удуртукчулары кошкак кичээнгей салып, удуртулга дуаламчыны чедирбейн турарлар.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелин дүргедедир төлээле, аңаа көрүнген акша-хөрөнгини өй-шаанда үндүрүп берип, ол албан черлерин акшаландырары райсөн киллистериниң, совет органнарының кичээнгейинче салдынган турар херек. Таңды райкүүскому чылдың беш айларының дургузунда 45 муң ажыг рубльдя чедир бербээн. Ол ышкаш Чөөн-Хемчиктиң райкүүскому база-ла шак ындыг байдалда. Ооң үүжүндан культура бажыңнарының болгаш район библиотекаларының септелгезинге, дериг-херекселдеринге эргежок чугула хереглетиңер түүлдерни садып алырын саадаткан. Ол талазы-биле четпестерни областың сан киллизи, культура эрелели база үлежир апаар. Районнарның культура-чырыдыышкын албан-черлериниң септелгелеринге көрүнген 146 муң ажыг рубльлиг чүгле 40 ажыг мунун ажыглаан турбуже, районнарның сан-киллистери болгаш райкүүскомнар кандыг-даа дугуржулга хыналда кылбайн. шүшпең байдал-биле эптежип турарлар. Ол ышкаш дериг-херекселдер, литературалар садарынга көрүнген акша-хөрөңгини кончуг четпес ажыглап турар.

Областың районнарында турум киноларның саны дыка өскен. Ынчаарга клубтарның өрт айылынан камгалалын барымдаалаш олар моторлуг болгаш кинобуткаларлыг турун деп шагда-ла айытканн турда, ооң тудуун ам-даа дүргедетпээн болгаш кинобуткалар чок черлер дыка хөй.

Культура ажылдакчылары болгаш көдээ Советтер көдээде культура-чырыдыышкын албан черлерин корум-чурумчудар төлээде бүгү аргаларны болгаш көдээ Советтериниң культфонтуларын моон соңгаар чөп ажыглаар хемчегларни алыр. Амгы практикадан алгаш көөрге бар аргалар болгаш хөрөңгилер четпес ажыглатынын турар. Дыка хөй колхозтарда клубтарның, библиотекаларның ажылдаар бажыңнары ам-даа чок. Ол чорук көдээге культура-массалыг ажылдарны калбартырының хемчегларын моондактан турар.

Областың чамдык колхозтары боттарының инициативазы-биле эки шынарлыг клубтарны тудуп алганнар. Моон ап көөрге, колхозтар, көдээ Советтер боттарының иштики курлавырларын чөп ажыглап тургаш клуб, библиотека тудуп ап болурунуң бүгү аргалары бар. Эрткен чылын Эрзиниң Мөрен көдээ Соведи (даргазы эш Чексум) бот-онаалдадан кирген хөрөнги-биле «Кызыл сылдыс» колхозка библиотека бажыңын, «Сталинчы орук» колхозка номчулга бажыңын садып берген болгаш кыска хуусаада колхоз клубунун тудуун доостурган. Шак ындыг инициативтиг хемчегларни алыр ужурлуг. Ынчаарга эрткен чылын Каа-Хем, Улуг-Хем, Сүт-Хөл райкүүскомнары чамдык көдээ клубтарны өскээр ажыглап турган түүлдер бар. Ындыг таварылгаларны шуут болдурбас ужурлуг.

Культура бажыңнарының, көдээ клубтарның, библиотекаларның турар черлерин долгандыр херимнээр, ыяш тарып, чаагайжыдар чорук бирги чергениң айтырыы. Ол ажыл кайы-даа районнарның колхозтарында багай тургустунган. Райкүүскомнар, көдээ Советтер, колхозтар баштаар черлери культура-чырыдыышкын албан черлериниң төпперин чаагайжыдар ажылды холга ап, аңаа хөй-ниитинин күжүн киришкирбишаан, база хөрөңгилерни ажыглаар херек. Ыланғыя албан организация черлериниң болгаш колхозчуларның шеф дуаламчызын ажыглаары чугула. Бо бүгү ажылларга көдээниң тускай эртемниглери мурнакчы үлегерин көргүзер херек.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга культура-массалыг ажылдарны доктаамал калбартыр дээш культураның одагларын кышкы байдалга эки белеткеп, ону масса чоннуң культурлуг дыштанылгазының өзүлүг одаа кылдыр тургузар ужурлуг. Культура одагларының септелгези бүгү тала-биле эки кылдыныр, дериг-херекселдер четчири-биле тургустунган болгаш чылыглатынган турар ужурлуг. Ыланғыя оюнчун, хөгжүмүн херекселдери болгаш өске-даа түүлдер-биле ону хандырып, эт-херекселдериң шын үчүдүн тургузар, орта ээ-харыысалганы улгаттырар.

Колхозчуларның политиктиг кижизидилгелериниң хөрөөн экижидери, оларның коммунистиг медерелин көдүрери, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдарынга таарымчалыг материалдыг базаны тургузары—партия, совет болгаш комсомол организацияларының, ооң ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазының бирги сорулгазы. Областың культура эрелели, чер-чер Советтери, партия болгаш комсомолдуң ажылдакчылары база культураның көдээде хөй санныг армиязының ажылдакчылары болза, культураның бүгү одагларын кышкы байдалга эки шынарлыг белеткээринче болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң культурлуг негелелерин үүктел чокка хандырарын хүн бүрүнүң кичээнгейинге тургузар херек.

Сиген шөлүнде бригадалар

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу сиген ажаан алыышкынынче пионынуң ийги чартыында кирген. Карз-Талда, Белдир-Бажында, Коъш-Дытта болгаш Чиге-Алаакта өрт бригадалар сиген ажаан алыышкынында ажылдап турар.

Эш Ламаның улуткан бригадазы ийи хүн дургузунда 13 гектар сигенни кескеп, улуг сараатты тургускан. Эш Балганның бригадазы 12, эш Ламажаптың бригадазы 13 гектар сиген кескен, ол бригадалар 2 улуг сараатты тургузуп алган. Мал чемнериниң белеткелин чедишкиниг чорудар дээш бригадалар боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан.

ССР Эвилелиниң Камгалал Министриниң ДУЖААЛЫ

1955 ч. июль 3 № 108. Москва хоорай.

Эштер ужудукчулар болгаш штурманнар, инженерлер болгаш техниктер, агаар адыгжылары болгаш радистер, ужар-чүүл механиктери болгаш моторжулары, ужар-чүүл үлетпүрүнүң ажылдакчылары!

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Бөгүн совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң Хүнүн байырлап база бистиң ужар-чүүлүвүстүң хөгжүлдезинде чаа-чаа чедишкиннерни демдеглеп турарлар.

Амгы үениң ужар-чүүл техниказын шингээдип алырда улам ынай чедишкиннерлиг болурун болгаш бистиң Агаар Флодувустуң күчүзүн бедидерин Чепсектиг Күштерниң ужар-чүүлүнүң ужудукчуларынга болгаш бодунуң бүгү составынга күзеп турмен.

Хамаатының агаар флодунуң ужудукчуларынга боттарының уран-мергежилин үзүктел чокка сайзырангайжыдарын, ДОСААФ-тың ужудукчу спортчуларынга спортчу чаа рекордтарны чаалап алырын күзеп тур мен.

Эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннеринге үндезилээш совет ужар-чүүлдү хөгжүдериниң херээнге улам улуг чедишкиннерлиг болурун ужар-чүүл үлетпүрүнүң конструкторларынга болгаш бүгү ажылдакчыларынга күзеп тур мен.

Агаар Флодунуң Хүнүн демдеглээри-биле дужаарым болза:

Бөгүн, 1955 чылдың июль 3-те, бистиң Төрээн чуртувустуң найыслалы—Москвага болгаш эвилелдешкен республикаларның найыслалдарынга артиллерияның чээрби удаа дааштаашкыны-биле салют кылыр.

Совет Агаар Флоду делгерезин!

Улуг совет улус болгаш ооң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң төрээн Совет чазаавыс делгерезин!

Коммунизмни тургузары дээш демиселге совет улустуң хей-аът киирикчи болгаш удуртукчу улуг күжү—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССР Эвилелиниң Камгалал Министри Совет Эвилелиниң Маршалы Г. ЖУКОВ.

Ийи сараатты тургускан

АК-ЭРИК. (Телефон-биле). Тес-Хем районда Сталин аттыг колхозтуң сиген шөлдериниде күш-ажыл улам калбарып турар. Дугайда 3 аът машиналарлыг бригаданың баштайгы дөрт хүн кестирген шөлдериниде июль 1-ге чедир 2 улуг сараатты тургускан.

Колхозтуң Тесте сиген шөлдериниче июль 3-те 12 хол кадыырларлыг бөлүк колхозчулар чорупкан, оларның кескен сигенин бөлүп сараатталр тускай кижилерни чорударынга база белеткеп турар.

Самагалдайның машина-трактор станциязының ол колхозка ажылдап бөөр керээ өзүгаар чорудуп бергени 1 самоход июль 4-тен эгелеп Чөөгейниң сиген шөлдериниде база ажылдап киришкен. Шөлдерде сиген белеткеп турарларның ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга колхоз баштаар чери улуг кичээнгейни салып турар.

Москваның М. В. Ломоносов аттыг Ленин орденниг күрүне университединге күш-ажылдың Кызыл тук орденин тывысканы

Ленин дагларында Москва университединиң улуг залынга июнь 30-де чүс-чүс студентилер, аспирантылар, профессорлар, башкылар, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар чедип келгеннер. Москва хоорайның база найыслалдың Ленинский районунуң партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери олурган турган. Ол байырлыг хуралга университеттиң коллективинге Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тывыскан.

Хуралдың президиумунга эш К. Е. Ворошилов көстүп келирге чыылганнар бут кырынга тура, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле байырлаан.

Байырлыг хуралды ССРЭ-ниң Дээди өөредилге министри В. П. Елютин ажыткан.

Москваның М. В. Ломоносов аттыг университедин чазактың ийиги шаңналы—Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаңнаар дугайында Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. М. Пегов номчаан.

Хуралдың киржикчилери Чарлыктың дараазындагы текстизин улуг кичээнгейбиле дыңнаан:

«Москваның М. В. Ломоносов аттыг Ленин орденниг күрүне университединиң 200 чыл болган ооң холбаштыр база эртемни, культураны хөгжүдер болгаш мергежилдиг кадрларны белеткээр талазы-биле ооң ролүн демдеглевишаан, Москваның М. В. Ломоносов аттыг Ленин орденниг күрүне университедин Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар».

К. Е. Ворошилов бүгү чыылганнар изин-биле байырлап турда, университеттиң шаңнатканы Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин оралакчы ректор Г. Д. Вовченкога болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилеринге тывыскан.

Совет Эвилелиниң Гимнизинин чаагай аялгазы бүгү залга чаңгыланып турган.

Университеттиң оралакчы ректору Г. Д. Вовченкога сөс берген. Дээди өөредилге чериниң профессорларының, башкыларының, студентилериниң, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының мурнундан университеттиң 200 чылыбиле холбаштыр аңаа тывыскан бедик шаңнал дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка ханызы-биле өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

— Москва университединиң коллективи партияның болгаш чазактың тыпсын берген эң байлак аргаларын ажыглавышаан, бодунуң эртем ажылын болгаш мергежилдиг кадрларны белеткээрин могаг чок экижидер, оларны совет патриотизмниң база Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка кызыгаар чок бердинишкининиң өзүзунга кижизидер дээш бодунуң бүгү күштерин бөөр деп эш Вовченко чугаалаан.

Москваның күрүне университединиң партия организациязының секретары С. С. Андреенко санал берген. Университетке тывыскан бедик шаңналды албышаан, Москва университедин доктаамал бүргеп турар ол сагыш салыышкынынга болгаш кичээнгейге төлептиг болур дээш күштеривисти харамнанмазывысты партияга, чазакка, бүгү совет улуска бүүредип тур бис деп ол чугаалаан.

Студентилерниң мурнундан Светлана Покровская санал берген. Улуг алдар—университетти Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнааны дээш ол бодунуң эштериниң даасканын өзүгаар Совет чазакка болгаш Коммунистиг партиниң Төп Комитединге кайгамчык улуг өөрүп четтиришкинни дамчыткан.

Бистер тергиин эки өөредилгевис-биле боттарывысты бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржириниче белеткээр ужурлуг бис—деп ол уруг медегээн. Ол сорулганы күүседир талазы-биле бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны биске партия биле улус тургузуп берген. Университет болза бистиң улуг Төрээн чуртувуска ынакшылдың ханы сеткилинге болгаш өске чурттарның улустарын хүндүлеп көөрүнге бисти кижизидип турар. Бисти тайбың күш-ажылга ынакшыыр болгаш тайбыңның хөрөөн камгалаар аргалыг кылдыр өөредип турар, ол дээрге чер-делегейниң кырында бүгү-ле бөлүүн болгаш ак-сеткилдиг кижилериниң ыдыктыг хөрөө. Бодунуң билиглерин ажыглап билири, бодунуң бүгү күштерин болгаш билиглерин улустуң чаагай байдалынга бөөри—ол дээрге бистиң хүлээлгевис болгаш эң-не чаагай күзел-чүткүлүвүс.

Светлана Покровскаяның эш Ворошиловче көрүп алгаш чугаалааны болза:

— Эргим Климент Ефремович! Төрээн чуртуң мурнунга боттарывыстың хүлээлгевисти ак-сеткилдиг, кызымаккай күүседир деп күзел-биле хайыкканывысты Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш төрээн чазаавыска дамчыдарын Силерден Москва университединиң студентилери дилеп тур. Бистиң эргим четинмес Төрээн чуртувустуң кайы-даа кезиинге турган ак-сеткилдиг ажыл-ишчилер болур бис. Бедик шаңналга төлептиг болурун аазап тур бис.

Байырлыг хуралга К. Е. Ворошилов чүве чугаалаарга, чыылганнар изин-биле байырлап уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. ВОРОШИЛОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Москваның улуг эртемден М. В. Ломоносовтуң адын эдилээн Россияга баштайгы Күрүне университединиң үндезилетинген хүнүнден бөөр 200 чыл болган кайгамчыктыг хүнүн чоокта чаа совет хөй-ниити, а ол ышкаш даштыкы чурттарда мурнакчы эртемниң төлээлекчилери байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирген.

Мурнунда Ленин ордени-биле шаңнатырган Москва университединиң алдарлыг ооң демдеглээри-биле ам аңаа Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тывыскан. Ол шаңналдар болза, бүгү совет улустуң сеткил-сагыжын илеретпишаан, совет чазактың болгаш бистиң партиявыстың бодунуң баштайгы университединиң ужур-дузазын болгаш чедишкиннерин бедин-биле үнелеп турарын херечилеп турар.

Москваның күрүне университединге чазактың шаңналын — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тыпсыр деп бедик алдар менээ онаашканынга өөрүп тур мен. Улуг алдарлыг шаңнал-биле холбаштыр силерге болгаш силериниң нүүрүңерде профессор-башкы болгаш студенчи коллективке бүгү сеткилимниң ханызындан байыр чедирип тур мен. (Диңмиттиг үр адыш часкаашкыны).

Силериниң университедицер «өске эртемнерни ынак ада-чуртка» нептередир дээш могаг чок демисежип чораан Михаил Васильевич Ломоносовтуң бодалын болгаш күзел-чүткүлдерин ёзугаар тургустунган. Российжи чер бирги чергениң эртемденнерин төрүүндүрүп шыдаар дээрзинге Ломоносов быжыг бүүрелдиг чораан. «Российжи улустуң алдары ооң аргамергежилдиин болгаш чидиг угаанныын эртемнерге көргүзерин негеп турар болгаш бистиң ада-чуртувус бодунуң хууда оолдарын чүгле шериг талазы-биле дидим чоруктарга болгаш өске-даа чугула ажылхеректерге эвес, харын бедик билиглерни угаап билириңге база ажыглап шыдаар» деп Ломоносов бижээн.

Орус эртемниң болгаш культураның хөгжүдезинге Москва университединиң ролю онза улуг. Хаанныг эрге-чагырганың карангы-бүдүрүүн чылдарында ол депшилгелиг эртемниң эң чугула төпперинин бирээзи, революстуг идеяларның негелделеринге эртемниң харыысарын могаг чок дилеп тывар чорук укталып чоруткан.

Владимир Ильич Ленин Москва университедин революсчу деп адаан. Ооң студентилериниң болгаш башкыларының эң эки кезии хаан ёзуга болгаш помещик-буржуаз тургузугга удур демиселчилериниң кезээде бирги одуругларынга чоруп турган.

Москва университеди совет чылдарда бистиң хөй национаалдыг социалистиг Төрээн чуртувустуң кадрларының ёзулуг дарганнакчызы болу берген. Арга-мергежилдиг түскай эртемниглерниң болгаш эртемденнерниң чаа салгакчылары ооң ханаларынга өскен болгаш кижизитиңген. Совет Эвилелиниң бүдүрүкчү күштерин болгаш күчү-шыдалын көвүдедер талазы-биле, ажылчы чоннарның чырыдыышкынының болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле кайгамчык улуг ажылды ооң эртем ажылдакчылары болгаш кижизиткеннери күүседкен болгаш күүседип турар. Силериниң университедиңерде студентилериниң курстарны чедишкиниг эртеринге болгаш үре-түнелдиг эртемчи ажыл-чорудулгазынга бүгү-ле эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны партия-биле чазак тургузуп берген. Москва университединиң дугайында доктаамал сагыш салыышкынының материалдыг боттанылышкыны болза, бирээзинде ам бистиң турун турарывыс эң чаа дериг-херексел-биле байлак деритинген бо кайгамчык чаагай бажыңнар болуп турар. Университеттиң алдары кайгамчык улуг, ол бүгү делегейге эртемниң болгаш билиглериниң чырыткызы болуп сургаан. Москвада, Ленин дагларынче бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү булуннарындан, хөй санныг даштыкы чурттардан аныяктар өөренип кээп турар.

Ломоносов университединге эртемни хөгжүдери, башкылаары болгаш өөренири онза бедик алдар.

Кымга хөйну берген болдур, оортан хөйну айтырар деп истинаны билир силер эштер.

Партия болгаш чазак, совет улус ам бистиң чуртувуска аар индустрияны улам ынай күүлүг хөгжүдериниң, көдээ ажылагыйны шинтирлиг кедүреринин, техникти депшилгени бүгү хемчеглер-биле дүргедириниң сорулгаларын шинтирлээр арга-мергежилдиг болур ужурлуг. Ол болза, силерни шудургу, чүткүлдүг өөрезиин, билиглерни шингээдип алыр талазы-биле Совет күрүнеиниң бергеним кызыгаар чок аргаларны бүрүү-биле ажыглазын деп силерден негеп турар.

Университетти шылгарал-биле доосканн студентилерге дипломнарны бөгүн бо залга чаңчыл ёзугаар тыпсыр деп менээ дыңнаткан. Таарымчалыг таварылганы ажыглап алгаш, доозун үнгеннерге өөредилге күрүн доосканы-биле болгаш бот-тускайлаң амыдыралче кирип турары-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип, олар улуг чедишкиниг болурун күзеп тур мен. Москва университедин доозун үнгеннери бистиң Төрээн чуртувустуң эң ийи-бүрү районнарында, фабрикаларда болгаш заводтарда, колхозтарда болгаш МТС-терде, школаларда болгаш техникумнарда манап турар. Университеттиң кижизиткеннери күш-ажылдың кандыг-даа участогунга боттарының ломоносовчу деп бедик адын аддарлыбиле шынзыктырар дээрзинге чигзинмейн тур мен.

Эргим эштер! Чазактың бедик шаңналы-биле холбаштыр база дагын силерге бүгү чүректиң ханызындан байыр чедирип, силерге чаагай кадыкшылды болгаш совет улустуң чаагай чоруунга хайыышкынныг, үре-түнелдиг ажыл-чорудулгага үр чылдарда чурттап, чедишкиннерлиг, чедишкиннерлиг болгаш база дагын чедишкиннерлиг болурунарны силерге күзеерин чепшээреп көрүңер.

Бистиң улуг совет улузувус, маадыр улус, тургузукчу улус делгерезин!

Совет чазак делгерезин!

Бистиң улуг Коммунистиг партиявыс—Ленин—Сталинның партиязы делгерезин!

Лениниң Төп Комитет делгерезин! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны. «Совет улус делгерезин!», «Совет чазак делгерезин!», «Коммунистиг партияның Төп Комитеди делгерезин!» деп өөрөөлдер чаңгыланып турган.

Совет Эвилелиниң Гимнизи күүлүг чаңгыланып турган.

К. Е. Ворошиловка студентилер улуг чечектер кээп тулускан. (СЭТА).

Аар үлетпүр—ССРЭ-ниң социалистиг экономиказының хөгжүлдезиниң үндезини

ССРЭ-де социалистиг тургузуг бүдүрүкчү күштериң дүрген болгаш үзүктел чок хөгжүлдезин хандырып турар. Бистиң чуртувуста улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары дүрген темпилер-биле хөгжүп, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалы болгаш культурлуг деңнели хажык чокка бедип турар.

ССРЭ-ниң улуг үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1954 чылда, 1913 чыл-биле деңнээрге, 35 катап өскен, бүдүрүлгениң чепсектериң бүдүрүп үндүрери—барык-ла 60 катап, машина тудуунуң продукциязы—160-дан ажыг катап өскен. Ол-ла үениң дүргүзүнде национал орулга—13 катап улгаткан. Ажылчы чоннарның херек кырында ап турар олча-ажыы (ажылдап турар бир кижиге чижеглеп алырга) 1940 чылда 1913 чыл-биле деңнээрге, ажылчыларга 3-тен ажыг катап, тараачыларга—чижек-биле 3,5 катап өскен. ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының 1952 чылда херек кырында боттуг олча-ажыы, 1940 чыл-биле деңнээрге барык-ла 70 хуу өскен.

ССРЭ-де экономиканың ындыг дүрген өзүлдези болгаш улустуң материалдыг чаагай амыдыралының ындыг хажык чок көдүрүүшкүнү болза, ажыл-агыйның капиталистиг системазынга бодаарга, ажыл-агыйның социалистиг системазының хемчээл чок артык күштүг чоруу-биле тайылбырлатынар.

Улус ажыл-агыйының социалистиг системазының артык күштери үдел дээрге, ССРЭ-де күрүне эрге-чагыргазы ажылчы чоннарының болуп, бүдүрүлгениң кол-кол чепсек-херекселдери ниитиниң социалистиг өнүзү болуп турарында, мөлчүкчү аңгыларны болгаш кижини кижи мөлчүүр чорукту үзүктаанында, ажылчы чоннар боттарынга болгаш боттарының күрүнезинге ажылдап турарында болур. Бүдүрүлгениң эчис сорулгазы болза, ажылчы чоннарның доктаамал өзүп турар материалдыг база культурлуг хереглелдерин эң-не долу хемчээлдии-биле хандырары болур, улустуң орулгазы бүгү улустуң эрге-ажыктарын өзүгаар хуваатының, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин планныг эгелерге, өрү көдүрүлген угланыышкын-биле үзүктел чок чоруп турар. Чаа социалистиг бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериң характеринге дүгжүп, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының үлам ынайгы хөгжүлдезин хандырып турар.

Ынчалза-даа, социализмниң объективтиг үндезини ажылчы чоннарны ажыг күштүг чоруу-биле чаңгыс боду-ла, ала-чаагаар чедиишкинге чедирип кээп шыдавас дээрзин демдеглезе чогуур. Объективтиг экономиктиг хоолуларны билип алырының болгаш ажыглаарының делгем болдунар аргазы социализмниң байдалдарында өөр болуп турар. Ынчаарга социализмниң ол объективтиг хөделип турар экономиктиг хоолуларын ажыдар, билип алыр болгаш медереддии-биле ажыглаар чорук болза, база-ла ниитилелге эргежок чугула үүл болур.

Бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунунга удуртукчу күш болза, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болуп турар. Бистиң партиявыстың экономиктиг политиказы болза, эртем өзүүн барымдаалан болгаш социализмниң объективтиг хөделип турар экономиктиг хоолуларын билип алырынга үндезилетинген. **Аар үлетпүрүү колдады хөгжүдерин социалистиг тургузуушкунның бүгү-ле үечадаларында хандырары бистиң партиявыстың кол шугуму болуп келген,** чүге дээрге аар индустрияны колдады хөгжүдер чорук болза, социализмниң объективтиг экономиктиг хоолузу болур. Аар үлетпүрүү дүрген хөгжүтпейн турган, социализмни тургузуп, бистиң чуртувусту экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун хандырып, ооң камгаланыр аргалын быжыглап шыдавас турган ийик. Аар индустрияны колдады хөгжүтпес болза, улус ажыл-агыйының өске бүгү адырларының өзүлдезин хандырары болгаш улустуң материалдыг чаагай байдалын көдүрери болдунар арга чок. Адак сөөлүнде, бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунунга удуртукчу күш болза, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болуп турар. Бистиң партиявыстың экономиктиг политиказы болза, эртем өзүүн барымдаалан болгаш социализмниң объективтиг хөделип турар экономиктиг хоолуларын билип алырынга үндезилетинген. **Аар үлетпүрүү колдады хөгжүдерин социалистиг тургузуушкунның бүгү-ле үечадаларында хандырары бистиң партиявыстың кол шугуму болуп келген,** чүге дээрге аар индустрияны колдады хөгжүдер чорук болза, социализмниң объективтиг экономиктиг хоолузу болур. Аар үлетпүрүү дүрген хөгжүтпейн турган, социализмни тургузуп, бистиң чуртувусту экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун хандырып, ооң камгаланыр аргалын быжыглап шыдавас турган ийик. Аар индустрияны колдады хөгжүтпес болза, улус ажыл-агыйының өске бүгү адырларының өзүлдезин хандырары болгаш улустуң материалдыг чаагай байдалын көдүрери болдунар арга чок. Адак сөөлүнде, бистиң

Социалистиг бүдүрүлгениң өске бүгү адырларынга хамаарыштыр алырга, аар үлетпүр кол рольду ойнап турар. Аар үлетпүрүнүң ол кол ролю болза, ниитилел хөгжүлдезиниң хоолуу өзүгаар болур болуушкуннарының дугайында марксисчи-ленинчи өөредигниң кол-кол үүлдери-биле тайылбырлатынар.

Ниитилелдиң амыдыралының үндезини материалдыг бүдүрүлге болур. Амыдыраш чурттаар төлөөде кижилер материалдыг чаагайжыдылгаларны бүдүрер ужурлуг. Бүдүрүлгениң кандыг-даа чорудулгазында, бүдүрүкчү ажылчы чондан аңгыда, ооң чугула элементизи болза бүдүрүлге чепсээ болур. Бүдүрүкчү күштериң хөгжүлдезиниң деңнелиниң кол, тодаргайлаар көргүзүглериниң бирээзи бүдүрүлгениң чепсектери болур. Бүдүрүкчү күштериң хөгжүлдезин өскерилгези бүгүгаар ниитилелге бүдүрүлге харылзаалары база-ла өскерлип турар.

Капитализмниң өзээнге-ле бүдүрүкчү күштериң хөгжүлдези-биле кады, чаа социалистиг тургузуунуң тиилелгезинге эргежок чугула объективтиг үндезин чүүл, тодаргайлаарга, социалистиг бүдүрүлге харылзаалары тургустунуп турар. Социализмниң тиилелгезинге херектиг эргежок чугула үндезиннер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда эрги Россияга тургустунуп кел чыткан. Бүдүрүкчү күштериң характеринге бүдүрүлге харылзааларының ыяавыла дүүшкен турарының экономиктиг хоолузу болза, эрги капиталистиг бүдүрүлге харылзааларын үзүткаарын болгаш оларны чаа социалистиг бүдүрүлге харылзаалары-биле солуурун шыңгыызы-биле негеп турган. Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинин түңнелинде, Россияга пролетариаттың диктатуразы тургустунган. Шаанда мөлчүкчүлерни болуп турган, бүдүрүлгениң кол-кол чепсек-херекселдерин национализастааны-биле кады, улус ажыл-агыйынга социалистиг уклад тыштып келген. Октябрь революциязы тиилээнинин соонда бистиң чуртувуска капитализмден социализмче шилчилгениң үези эгелээн. Ол үениң кол сорулгазы болза, бүгү улус ажыл-агыйынга социалистиг укладтың кызыгаар чок тергиндээшкинин хандырары болуп турган. Ол эчис сорулганы боттандырарда социализмниң материал-бүдүрүлгелиг үндезин-суурун тургузары эргежок чугула болу берген.

Улуг үлетпүрүг турзажок, эрги Россия экономика талазы-биле хөгжүдүн, аграрлыг чурт болуп турган. Россияның үлетпүрү, хамыктың мурнунда аар үлетпүрү, дыка сайзырангай капиталистиг чурттарга бодаарга, кошкак хөгжөөн турган. Ындыг байдалдарга социализмниң материал-бүдүрүлгелиг суурун тургузарда социалистиг индустриализацияны чорудары болгаш аңаа үндезилээн көдээ ажыл-агыйның социалистиг реконструкциязын боттандырары херек турган. Улуг бергелер болгаш аңгы дайынныларының калчаалыг удурданыышкыннары турза-даа, ол канчаар-даа аажок улуг, төөгүлүг сорулга Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле күүсетинген.

Бистиң чуртувусту индустриализастаарының хөрээнге улуг бергелер таваржып тургулаан. Бергелериң чылдаганнарының бирээзи болза, бистиң эрги Россиядан хожудангай үлетпүрү салган алганыыста болуп турган. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң деннелиниң талазы-биле Россия 1913 чылда делегейге 5-ки черни болгаш Европага 4-кү черни эзлеп турган. Россия үлетпүр бүдүрүлгелериниң техника-биле деритингениниң талазы-биле база-ла хожудан каап турган.

Россияга ылангыя аар үлетпүр хожудан каап турган деп үстүнде айытынган болгай, ол чорук чуртту дыка сайзырангай капиталистиг чурттардан экономика талазы-биле хамаарылгалыг болурунга чедирип турган. Россияга индустрияның чугула адырлары: аар машина тудуу, станок тудуу, трактор тудуу, пес-таавы машиналарының тудуу, ужар-чүүл, химия үлетпүрү болгаш автомобиль тудуу, ооң иштинде ужар-чүүл, химия үлетпүрү, «аар» деп адаар индустрия, социализмниң кол үндезин-суурун болур» деп В. И. Ленин чугаалаан. (Чог. т. 33, арын 333).

Улус ажыл-агыйында «аар» үлетпүрге, бүдүрүлгениң кол, шинтирлиг чепсек-херекселдерин, хамыктың мурнунда бүдүрүлге чепсектерин кылып үндүрүп турар адырлар хамааржыр. Аар индустрия болза, металлургия, хөмүр даш, нефть, химия, ыяш үлетпүрү, электростанцияларын, машина тудуун болгаш бүдүрүлгениң кол-кол чепсек-херекселдерин бүдүрүп үндүрүп турар өске-даа адырларны хаара тудуп турар. Улустуң хереглел үүлдерин чиик үлетпүрде (пес-таавының, идик айманың, дааранылганың, аъш-чемниң болгаш өске-даа үүлдериниң бүдүрүлгелериндe) бүдүрүп үндүрүп турар.

Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле, ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның маадырлыг күжениишкиннери-биле чурттун улус ажыл-агыйының катап тургузуушкуну 1925—26 чылда доозулган турган. Үлетпүр продукциязының деңнели 1926 чылда 1913 чыл-биле деңнээрге 108,1 хуу болган.

1925 чылдың декабрьда болган, бистиң Төрөөн чуртувустуң төөгүзүнге индустриализацияның съездизи болуп кирген, Коммунистиг партиянның XIV съездизи чурттун индустриализациязынче угланыышкынны партияның кол шугуму кылдыр идип үндүрген. Ол съездиге И. В. Сталинның чугааланы болза: «Бистиң чуртувусту аграрлыг чурт турганындан, бодунуң хуузунда күштери-биле дериишкиннерни кылын ап шыдаар индустриалдыг чурт кылдыр хөгжүлдезиниң ужур-утказы, үндезини бо-дур». (Чог. т. 7, арын 355).

Индустриализация дээрге, кандыг-даа үлетпүрү аңаа-ла хөгжүдер дээни ол эвес, а ооң үндезини болур аар үлетпүрү (кеталл, оттулар үүл болгаш ооң-даа өске), ылаңгыя индустриализацияның чүрээ — машина тудуун хөгжүдер дээни ол-дур. Индустриализация болза: чаа бүдүрүлгелерни тудуп тургузарын, эрги бүдүрүлгелерни техника-биле чаартын дериирин болгаш калбартырын, үлетпүрүүн мырыңай чаа адырларын тургузарын болгаш аар индустрияны хөгжүдеринге үндезилээн, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларын амгы үениң болбаазын техниказы-биле чепсеглээрин айтып турган.

Улустуң дайзыннары троцкистер-зиновьевчилер, бухаринчылар-рыковчулар болгаш өске-даа оппортунистер чурттун индустриализациязының талазы-биле партияның политиказынга удурланып, аар үлетпүрү колдады хөгжүдеринге удур демисежип турганнар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Лениниң хөрээнин, уламчылакчызы улуг Сталинга баштаткаш, улустуң дайзыннарының кандыг-даа чимзенишкиннерин арылдыр ширбиишаан, бергелерни ажып тиилеп, күш-ажылчы массаларның революсчу сорук кириишкининге даянмышаан, бистиң чуртувустуң индустриализациязын чедишкининг чоруткан. Төөгүлүг кыска хуусаанын дургузунда, бистиң чуртувус делегейде мурнакчы, күчүлүг социалистиг күрүне болу берген.

1928 чылда ССРЭ үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң деннелиниң талазы-биле делегейге 5-ки черни, Европага 4-кү черни эзлеп турган, а 1937 чылда делегейге 2-ги черге, Европага 1-ги черге үнген болгаш бүдүрүлгениң дыка хөй адырларының (нефть тывыжының, паровозтар, вагоннар, комбайннар бүдүрүп үндүрериниң болгаш өске-даа үүлдернин) талазы-биле АКШ-ты эрте берген.

ССРЭ-ниң үлетпүрүнге шынарның кайгамчыктыг өскерилгелери болган, ооң үлетпүрү амгы үениң эң-не мурнакчы техниказы-биле деритинген. Техниканың (механизацияның) деннелиниң талазы-биле чүгле үлетпүр эвес, харын-даа улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары ам делегейде бирги черни эзлеп турар. Бүдүрүлгениң амгы үеде бүгү-ле адырларын ССРЭ-де тургускан болгаш машиналарының, механизмнериниң болгаш дерилгелериниң бүгү-ле хевирлерин бистиң чуртувуста бүдүрүп үндүрүп турар.

Индустриализацияның политиказын хажык чокка чоруткаанының түңнелинде, бирги чергениң техниказы-биле деритинген күчүлүг аар үлетпүр бистиң чуртувуста тургустунган. Амгы үеде бүгү үлетпүр ажылчыннарының 70 хуу хирези аар үлетпүрүнүң адырларында ажылдап турар. Аар үлетпүр болза, шынап-ла бүгү улус ажыл-агыйының кол адыры болу берген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болза, биргиээлчегде аар үлетпүрү колдады хөгжүдер, эртем талазы-биле үндезилетинген карачаңгыс шын политиканы чорудуп турар. Бирги беш чыл планының дургузунда (1928—1932 ч), үлетпүрге салган капиталдың ниити түңүнүң 85 хуузу аар үлетпүрү хөгжүдеринче угланган турган. Дараазында беш чылдар планларында аар үлетпүрү колдады хөгжүдери база-ла хандыртынган турган.

Аар үлетпүрүнүң күчүлүг өзүлдези дараазында саннардан оңза тодаргай кестүп турар. Бистиң чуртувуска кан бүдүрүлгези 1913 чылда 5,2 миллион тонна турганындан 1954 чылда 7 миллион тонна чедир өскен, ол-ла үеде хөмүр даш тывыжы 29,0 миллион тонна турганындан 345 миллион тонна чедир, нефть тывыжы 9,0 миллион тонна турганындан—58 миллион тонна чедир өскен.

Үлетпүрүнүң бүгү адырларының, ылаңгыя аар индустрияның дүрген өзүлдези бистиң чуртувуска социализмниң тиилелгезин хандырган.

Аар үлетпүрүнүң хөгжүлдези болза, көдээге социализмниң тиилелгезин хандырарынга оңза улуг ужур-дузалыг болган. Хуу тараачын ажыл-агыйларны коллективизастаарының оруу-биле көдээ ажыл-агыйны социалистиг өзү-биле чаартырын чорударының аргазын индустриализацияның чедишкиннери берген. Көдээ ажыл-агыйны күрүнениң машина-трактор станцияларын дамчыштыр чаа техника-биле хандырар чорук ол херекке шинтирлиг рольду ойнаан. Аар үлетпүрүнүң хөгжүлдези мурнакчы техника-биле деритинген улуг-улуг совхозтарны көдээ ажыл-агыйга тургузарының болдунар аргазын берген. 1955 чылдың эгезинде ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйынга 1.260 муң тракторлар (15 ааш күжүнге шилчидерге), 326 муң тарка комбайннары, 370 муң чүк автомашиналары болгаш өске-даа хөй техника бар турган. Делегейде эң-не улуг, эң-не мурнакчы, дээди техника-биле деритинген социалистиг көдээ ажыл-агый Совет Эвилелинде тургустунган.

Аар үлетпүр улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларын, ооң иштинде чиик, аъш-чем үлетпүрүн, транспортту болгаш өскелерни-даа бирги чергенин техниказы-биле дерип, оларның дүрген хөгжүүрүнге идиг-ыг болуп турар.

Аар үлетпүрүнүң ролю үстүнде чугаалатынган үүлдер-биле кызыгаарлатынмайн турар. «Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң бүдүрүлгезин колдадыр өстүрер чорук болза, ол чокка черле ынчаш, калбартынган катап эгитиниң турар бүдүрүлгени боттандырар арга чок болган ужурунда эргежок чугула болуп турар» деп И. В. Сталин айтып турган. («ССРЭ-де социализмниң экономиктиг проблемалары», арын 67).

Катап эгитиниң турар бүдүрүлге—ол дээрге материалдыг чаагайжыдылгалар бүдүрүлгезиниң доктаамал катап чаарты тургустунуп турары-дыр. Социализмниң байдалдарында бүдүрүлге чыл келген тулумна улам улуг масштабка катап чаартыныр турар, тодаргайлаарга, калбартынган масштабтың хоолузу социализмге бүдүш-шынар болур. Социализм үеинде калбартынган катап эгитиниң турар бүдүрүлге болза ол эчис сорулгага социалистиг мөөнөжеллгениң чамдыызын ажыглаарының күселиг-биле план өзүгаар боттаныр турар болгаш ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының хажык чок көдүрүүшкүнүн болдуруп турар. Калбартынган катап эгитиниң турар социалистиг бүдүрүлгени боттандырыр чорударда, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрүп үндүрериниң, тодаргайлаарга, аар үлетпүрү колдады өстүрериниң планныг корум-чурум-биле хандырыр турар.

Аар үлетпүрүнүң хөгжүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш ажылчыннарның мергежилиниң өзүлдезинге чогумчалыг байдалды тургускан. Бистиң үлетпүрүвүс чаа машиналарны, механизмнерни, дерилгелерни бүдүрүп үндүрериниң чыл бүрүде улгаттырып, бүдүрүлге чорудулгаларын бүрүк-биле механизастаарын болгаш автоматизастаарын шинтээдип алырынга идиглиг болуп турар. Социализм үеинде техника чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турар эвес, харын ажылдакчыларның күш-ажылын чингедип, оларның мергежилин база культурлуг деннелин бедидиринге дөгүм болуп турар.

Аар индустрияның хөгжүлдези болза, чепсегленишкиннериң амгы үеде хевирлерин бистиң Совет Армиявыска бербишаан, чурттун камгалалын быжыглаарының хөрээнге онза чугула рольду ойнап турар. АКШ-тың чедишкиннерин ажып турар атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның бүдүрүлгезин шинтээдип алганы аар үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге чедип алдынган чедишкиннериң ачызы-биле болдунган.

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели болза, совет күрүнениң күчүзүнүң шимчеш дивес үндезини болуп турар. Ажылчын аңгы биле тараачыннарның деткимче харылзажылгалары алыс угунда үлетпүр биле көдээ ажыл-агыйның арызында деткимче харылзааларга үндезилетинип турар. Аар үлетпүрүнүң чедишкиниг хөгжүлдези ажылчын аңгы-биле колхозчу тараачыннарның эвилели улам ынай быжыглаарынга хоорай биле көдээниң аразында харылзажылганы быжыктырарынга идигни берип турар.

Аар индустрияның күчүлүг хөгжүлдези болза, Октябрь революциязының сөөлүнде баштайгы чылдарда бистиң чуртувуска херек кырында бар турган, экономика талазы-биле национал деп эвес чорукту улуг-улуг совхозтарны көдээ ажыл-агыйга тургузарының болдунар аргазын берген. 1955 чылда ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйынга 1.260 муң тракторлар (15 ааш күжүнге шилчидерге), 326 муң тарка комбайннары, 370 муң чүк автомашиналары болгаш өске-даа хөй техника бар турган. Делегейде эң-не улуг, эң-не мурнакчы, дээди техника-биле деритинген социалистиг көдээ ажыл-агый Совет Эвилелинде тургустунган.

Аар үлетпүр улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларын, ооң иштинде чиик, аъш-чем үлетпүрүн, транспортту болгаш өскелерни-даа бирги чергенин техниказы-биле дерип, оларның дүрген хөгжүүрүнге идиг-ыг болуп турар.

Аар үлетпүрүнүң ролю үстүнде чугаалатынган үүлдер-биле кызыгаарлатынмайн турар. «Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң бүдүрүлгезин колдадыр өстүрер чорук болза, ол чокка черле ынчаш, калбартынган катап эгитиниң турар бүдүрүлгени боттандырар арга чок болган ужурунда эргежок чугула болуп турар» деп И. В. Сталин айтып турган. («ССРЭ-де социализмниң экономиктиг проблемалары», арын 67).

Катап эгитиниң турар бүдүрүлге—ол дээрге материалдыг чаагайжыдылгалар бүдүрүлгезиниң доктаамал катап чаарты тургустунуп турары-дыр. Социализмниң байдалдарында бүдүрүлге чыл келген тулумна улам улуг масштабка катап чаартыныр турар, тодаргайлаарга, калбартынган масштабтың хоолузу социализмге бүдүш-шынар болур. Социализм үеинде калбартынган катап эгитиниң турар бүдүрүлге болза ол эчис сорулгага социалистиг мөөнөжеллгениң чамдыызын ажыглаарының күселиг-биле план өзүгаар боттаныр турар болгаш ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының хажык чок көдүрүүшкүнүн болдуруп турар. Калбартынган катап эгитиниң турар социалистиг бүдүрүлгени боттандырыр чорударда, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрүп үндүрериниң, тодаргайлаарга, аар үлетпүрү колдады өстүрериниң планныг корум-чурум-биле хандырыр турар.

Аар үлетпүрүнүң хөгжүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш ажылчыннарның мергежилиниң өзүлдезинге чогумчалыг байдалды тургускан. Бистиң үлетпүрүвүс чаа машиналарны, механизмнерни, дерилгелерни бүдүрүп үндүрериниң чыл бүрүде улгаттырып, бүдүрүлге чорудулгаларын бүрүк-биле механизастаарын болгаш автоматизастаарын шинтээдип алырынга идиглиг болуп турар. Социализм үеинде техника чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турар эвес, харын ажылдакчыларның күш-ажылын чингедип, оларның мергежилин база культурлуг деннелин бедидиринге дөгүм болуп турар.

Аар индустрияның хөгжүлдези болза, чепсегленишкиннериң амгы үеде хевирлерин бистиң Совет Армиявыска бербишаан, чурттун камгалалын быжыглаарының хөрээнге онза чугула рольду ойнап турар. АКШ-тың чедишкиннерин ажып турар атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның бүдүрүлгезин шинтээдип алганы аар үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге чедип алдынган чедишкиннериң ачызы-биле болдунган.

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели болза, совет күрүнениң күчүзүнүң шимчеш дивес үндезини болуп турар. Ажылчын аңгы биле тараачыннарның деткимче харылзажылгалары алыс угунда үлетпүр биле көдээ ажыл-агыйның арызында деткимче харылзааларга үндезилетинип турар. Аар үлетпүрүнүң чедишкиниг хөгжүлдези ажылчын аңгы-биле колхозчу тараачыннарның эвилели улам ынай быжыглаарынга хоорай биле көдээниң аразында харылзажылганы быжыктырарынга идигни берип турар.

Аар индустрияның күчүлүг хөгжүлдези болза, Октябрь революциязының сөөлүнде баштайгы чылдарда бистиң чуртувуска херек кырында бар турган, экономика талазы-биле национал деп эвес чорукту улуг-улуг совхозтарны көдээ ажыл-агыйга тургузарының болдунар аргазын берген. 1955 чылдың эгезинде

Делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын—бүгү колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга

В. Мациевич,
ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Совет улус кедээ ажыл-агыйны күүчүлүг көдүрер талазы-биле партияның болгаш чазактың хүлээп алган программазын улуг сорук кириишкин-биле боттандырып турар.

Бо улуг ажылды амыдыралга боттандырарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының башкарыкчы күжү болур социалистиг индустрияның күчүзүнге даянып турар.

МТС-ниң, колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг дерилгези чайгылыш чок өзүп турар. Чүгле чаңгыс 1954 чылда безин социалистиг үлетпүр кедээ ажыл-агыйга нинти хереглелдиң 137 муң тракторларын (15 аът күжүнге шилчидерге), хөөп олуртур 46 муң тракторларны, он-он муң комбайннарны болгаш өске-даа хей-[illegible] машиналарны берген. МТС-терге доктаамал механизатор кадрлар тургустунган, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның составы быжыглатынган.

Кедээ ажыл-агыйның бүгү адырларын, ылаңгыя хамыктың мурнунда ооң мал ажылы ышкаш, ындыг чугула адырын көдүрериниң шинтпирлиг күүлү болза тараа бүдүрүлгезин калбартыры болур. Оны барымдаалаш, чоокку чылдарның иштинде тараның чыл бүрүдеги нинти чыылдазын 10 миллиард пудтан эвээш эвеске чедирерин, мал ажылының кол продуктуларын бүдүрүп үндүрерин ийи—ийи ажыг катап көвүдедирин СЭКП ТК-ның январь Пленуму улус ажыл-агыйжы чугула сорулга кылдыр салган.

Бо сорулганы шинтпирлээрде ажыл-агыйның социалистиг системазында бар канчаар-даа зажок улуг аргаларны максимальдыг ажыглаары, чер болгаш мал ажылының культуразын бедидери, күчүлүг машина техниканы ажыглаарын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидери, колхозтарның, МТС-ниң болгаш совхозтарның бүгү курлавырларын мобилизастаары эргежок чугула.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шинтпириңге сорук кирген колхозчу кедээниң ажыл-ишчилери бүгү күженнишкинин айытынган программаны хуусаа бетинде күүседиринче болгаш ажыр күүседиринче салып турарлар. Орай час, агаар бойдустуң нарын берге байдалдары тур-зажок, чазын тарыыр культураларның тарылгазы чуртка эки хуусаада чорутунган. Колхозтар болгаш совхозтар өрткен чылдаазынга бодаарга оон 21 миллион хей гектарны тараан.

Тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң көвүдедириниң хереңге эң-не дүжүттүг культура болур кукуруза шинтпирлиг ужур-дузалыг болуп турар. Бо культура бир үгда ийи сорулганы — сүт-быштак чеминиң үезинде ажаап алдынган баштарын силостап алгаш, тараа бүдүрерин көвүдедирин болгаш уннарын силостап алгаш, хоолулуг мал чемнерин бүдүрүп үндүрерин көвүдедирин шинтпирлеп турар.

Бо чылын колхозтар болгаш совхозтар 16,8 миллион гектар — өрткен чылдаазындан барык 13 миллион хей гектар кукурузаны тараанар.

Кур болгаш куруккан черлерни шинтгээдип алыр талазы-биле партияның болгаш чазактың айытган программазы база чедишкинниг күүсетинип турар. Өрткен чылын кур черлерге 3,6 миллион гектар тарытынганы билдингир болгай, а бо чылын план өзүгаар 13 миллионнуң орнунга 19,7 миллион гектар тарытынган.

Мал ажылының талазы-биле база эки түңнелдер чедип алдынган. Сөөлгү сес айларның иштинде — октябрь 1-ден июнь 1-ге чедир — өртken чылдың ол-ла үезинде турганындан 30 хуу хей болгаш 1953 чылдан 55 хуу хей сүт саап алдынган. Өртken чылдаазынга дөнгөрге оон 20 хуу хей сүт белеткетинген болгаш садып алдынган.

Бо саннар болза кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң оларның мурнунга салдынган сорулганы шын билгениң болгаш оларның боттандырылгазы дээш чедишкиниг демисешкенин чугаалап турар.

Кедээ ажыл-агыйны көдүрериниг болгаш чедишкиниг хөгжүдеринге өртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин суртаалдаары база оларны бүдүрүлгеге нептередири чугула ужурдузалыг болуп турар. Бо хереккe канчаардаа зажок улуг роль Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезинге хамзаржыр.

1954 чылдың делгелгезинге өртемниң болгаш кедээ ажыл-агыйны сайзырадырында бедик көргүзүглери чедип алган мурнакчы колхозтарның, совхозтарның болгаш МТС-ниң чедишкиннерин калбаа-биле көргүскен. Делгелге ажылчы чоннарның канчаар-даа зажок улуг сонуургалын хайныктырган. Делгелгеге хүн бүрүде он-он муң колхозчулар, МТС-ниң болгаш совхозтарның ажылакчылары, кедээ ажыл-агыйның түскай өртемниглери, өртем ажылдакчылары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, албан-хаакчылар, студентилер, школачылар кээп турган. Делгелгениң ажылдан келгениниң дургузунда аңаа сес миллион хире кижи чораан.

Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезиниң ажылы бо чылдың июнь 5-те катап эгелээн. Өрткен чылдың дургузунда бистиң чурттуң социалистиг кедээ ажыл-агыйы бодунуң хөгжүлдезинин оруу-биле бурунгаар чаа базымны кылган. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң программазын амыдыралга боттандырар дээш демиселге колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң көвүдедирингe сураглыг чедишкиннерни чедип алган.

Делгелгеге киржир эргени 1955 чылда чүгле тус-тус колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар эвес, харын тараа, хөвең болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң көвүдедирин 1954 чылда чедип алган өдүн-бүдүн областар, крайлар болгаш республикалар чаалап алган.

Мурнакчы колхозтар, МТС-тер, совхозтар, областар, крайлар болгаш республикаларның дуржулгазы хей санныг залдарның стендаларында, чүвениң ол бодун көргүскен участоктарда болгаш мал фермаларында калбаа-биле көргүстүнген. Делгелге болза кедээ ажыл-агый продуктуларын, ылаңгыя бирги өөлчегде тараа бүдүрүлгезин көвүдедир талазы-биле партия болгаш чазактың шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш колхозчуларның, МТС-ниң болгаш совхозтарның ажылчыннарының, кедээ ажыл-агыйның хей санныг түскай өртемниглериниң демиселин илергейлеп турар.

Тараның нинти чыылдазын көвүдедириниң хереңге кукуузага шинтпирлиг роль хамаржыр турар. Кукуруза — ол болза кызыгаар чок аргаларның культуразы деп чүвени делгелгеге көргүзүп турар. Делгелгениң павильоннарында Чуваш АССР-ниң Сталин аттыг, Москва областың «Чаа амыдырал оруу», Ленинград областың Димитров аттыг, Архангельск областың «Чаа амыдырал» болгаш өске-даа хей хей колхозтарның чижектеринге чемгерилге суурун быжыктырарынга, мал ажылының продуктулуун көвүдедирингe болгаш колхоз экономиказын кедүрерингe кукурузаның күчүлүг саңдарын көргүзүп турар.

Кукурузаны хайнактаан үрезиннер-биле тарыыры дүжүтү бедидериниң күчүлүг аргазы болур. СЭКП ТК-ның январь Пленуму чоокку 2—3 чылларда кукуруза тарылгазын чүгле хайнактаан үрезиннер-биле чорударынче шилчиири-биле хайнак үрезиннер бүдүрүлгезин организастаарын негээн. Делгелгеде кукурузаның хей санныг чүүл бүрү сорттарын көргүскен, хайнак үрезиннерни өстүреринiң аргаларын көргүзүп турар.

Тараа проблемазын шинтпирлээринге кур болгаш куруккан черлерни шинтгээдип алыры улуг ужур-дузалыг болуп турар. Кур болгаш куруккан черлерни чедишкиниг шинтгээдип алган болгаш тарааның бедик дүжүдүн алган хей-хей колхозтар, совхозтар болгаш МТС-ниң дуржулгазы делгелгеде калбак илергейлелди тып турар.

Мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар техниктиг культураларны, картофель, ногаа, бахча культураларын өстүреринiң талазы-биле чедишкиннерин калбаа-биле көргүзүп турар. Ол мурнакчы ажыл-агыйларның чижөөнден делгелгениң көрүкчүлери агротехниканың чаа, деңшилгелиг аргаларының хөөп олуртурунуң болгаш ногаа культураларын дөрбелчиңнеңеланчак болгаш дөрбелчинней тарыырының, хлопчатникти тарыырда одуруглар аразын кызыы тарыырының, ногаа рассадаларын прик өдектен кылган савааларга өстүреринiң ажыктың тодаргайы-биле бүзүреп көрүп турарлар.

1954 чылда хей-хей колхозтар, совхозтар, районнар болгаш областар малдың продуктулуун бедидерингe болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрерин көвүдедирингe улуг чедишкиннерни чедип алганнар. РСФСР-ниң 19 областарының совхозтарында бир инектен саап ап турар сүттүң ортумак хемчээли 3.000 килограмм ажыр турар. Белорус ССР-ниң совхозтары бир инектен-не 3.339 килограмм, Эстон ССР-ниң — 3.649 болгаш Латви ССР-ниң — 3.885 килограмм сүттү саап ап турар. Делгелгеде өрткен чылын инектиң сүткүр продуктулуун дыка бедидерин чедип алган Челябинск, Рязань, Ленинград, Виннице болгаш өскедаа областарның колхозтарының чедишкиннери көргүстүнген.

Өзүп турар мал ажылын чемнериниң бүгү хевирлери-биле хандырып турар, чемгерилгениң быжыг чем суурун тургузар талазы-биле мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазын делгелгеде калбаа-биле көргүзүп турар.

Колхоз бүдүрүлгезин кедүрерингe машина-трактор станцияларының шинтпирлиг ролюн кедээ ажыл-агый делгелгези хей санныг экспонаттарда илергейлеп турар. Ында чер болгаш мал ажылында ажыглап турар 1.400 машиналарны көргүзүп турар, оларны өөрткен чылда көргүскениниң дыка хөйү делгээн.

Кедээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуун өөдидериниң талазы-биле совет кедээ ажыл-агый өртемниң чедишкинин делгелгеде калбаа-биле көргүскен.

Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезинiң колхоз бүдүрүлгезин планнаарының чаа чурумун, кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп үндүрерин көвүдедирингe оон дыка чугулазын тодаргай чижектерге көргүзүп турар. Делгелгениң экскурсантылары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң онаалгазын хуусаа бетинде күүседиринче угланган колхозтарны хөгжүдериниң перспективтиг планнары-биле таныжып турарлар. «Төп кара-хөрзүннүг областар» деп павильонда көргүскен. Курск областың Калиновка суурунуң кедээ ажыл-агый артелиниң планы улуг сонуургончыг болуп турар. Ол план 1955 чылдың дургузунда тараа бүдүрүлгезин ийи катап көвүдедирин баш улур көрүп турар, мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрерин көвүдедириниң талазы-биле онаалганы колхозчулар чоокку ийи-үш чылларда күүседирин шинтпирлээннер. Кедээ ажыл-агый органнарының сонгаарладып болбас сорулгазы болза — планнаашкынның чаа чурумун бо чылынна амыдыралда практика кырында боттандыра берген мурнакчы колхозтарның дуржулгазын калбаа-биле нептередири болур.

Колхоз бүдүрүлгезиниң экономиказын улам-на ханы өөренирин, төпчүтүнген хандырылгага болгаш чер-черниң хереглелинге ол продукцияга негелдени өөренип көрүп турган, чүрттүң янзы-бүрү районнарының болгаш зоналарының зайы-биле кедээ ажыл-агыйның кайы-бир продукциязының хереглелин болгаш бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин тодарадырда өртем талазы-биле үндезилеп көөрүн планнаашкынның чаа чуруму кедээ ажыл-агый органнарындан негеп турар. Кедээ ажыл-агый органнары болгаш өртем-шинчилелдиң албан черлери кедээ ажыл-агый экономиказының чугула болгаш сонгаарладып болбас айтырыгларын амдыгаштанна чогаадыр ужурлуг; ол чокка шын планнаашкын болгаш кедээ ажыл-агыйны удуртурун экижидери болдунмас.

Делгелгениң киржикчилериниң чедишкиннерин суртаалдаарының болгаш ону бүдүрүлгеге нептередириниң талазы-биле улуг ажылдарны чорудары партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарының, МТС-тер болгаш совхозтар директорларының, колхозтар баштаар черлериниң мурнунда тургустунган. Оларның дуржулгазын колхоз, МТС болгаш совхоз бүрүзүнүң чедишкини болдурар, оларны колхозчу бүрүзүнге болгаш совхозтуң ажылчын бүрүзүнге таныштырар, оон-биле кедээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилерин чепсеглээр херек.

Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчилериниң чедишкиннерин калбаа- биле суртаалдаары болгаш ону бүдүрүлгеге нептередири кедээ ажыл-агыйның тускай өртемниглериниң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Ол сорулга-биле кедээ ажыл-агый пропагандазының бүгү хевирлерин — парлалганы, лекцияны, беседаны, радиону, кинону, экскурсияны, делгелгени болгаш өскедаа түүлдерни ажыглаары эргежок чугула.

Амгы үеде чурттуң ховуларында тарылганы ажаарының, дүжүт ажаап алырыга белеткелдиң талазы-биле күүсеннишкиниг ажылдар чоруп турар. Мурнуу чүктүң өлөөн хей районнары ам тараа ажаап алырынче киришкен. Эң-не шинтпирлиг үе — дүжүттү массалыг ажаап алыры чоокшулап турар. Колхозтар, совхозтар болгаш МТС-тер боттарының бүгү күштерин болгаш материалдыг хөрөнгилерин тарылганың ажаалгазын организастыг чорударынче, тараа болгаш өске-даа культураларны ажаап алырынга эки белеткениринче, ону эң кыска хуусаада болгаш чидириг чокка ажаап алырынче мөөнөөри эргежок чугула.

Баштайгы 16 хонуктарның дургузунда Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезинге чартык миллион хире кижи чораан. Аңаа бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның кедээ ажыл-агый ажылдакчылары чораан. Сорулга чүүл дээрге делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын бүгү колхозтарның, совхозтарның болгаш МТС-ниң практиказынга чаңгыс-даа хүн эрттирбейн нептередирин организастаарында болур. Ажыл-хереги зайлап башкарып алгаш, ынчаарда делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын нептередип эгелээр бис деп чамдык эштер чугаалап турар. Ол ханы алдаглалдыг чугаа болур. Делгелгениң ужур-дузазы болза, колхозтарның хүн-бүрүдеги ажыл-чорудулгазынга саңдар чедирери болур.

Бедик дүжүттүң мастерлериниң дуржулгазы-биле кукуруза тарылгазын сайзырадып кылырын ам кылбайн, кажан эгелээрил? Мурнакчы ажыл-агыйларның үлегери-биле ногаан чемнерни ажыглап турган, малды тургузу азыраарын ам организаставайн кажан организастаарыл, силос тудугларын кылыр талазы-биле делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын ам калбаа-биле ажыглавайн, кажан ажыглаарыл? Комбайнёрларны ажылдың мурнакчы методтары-биле ам өөретпейн, кажан өөредирил?

Колхозтарның нинти ажыл-агыйын чурттуң зона бүрүзүнге таарыштыр бүгү тала-биле сайзырадырының дуржулгазы делгелгеде көргүстүнген. Ынчангаш оон колхоз болгаш совхоз бүрүзү оларның өөренип алза чогуур үлегерин тып алыр. Мынчангаш, делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын нептередир дээш демиселди кедээ ажыл-агыйны улам-на сайзырадырының хереңде сонгаарладып болбас эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр көөр ужурлуг.

Ынчаар садыглап болбас

Өвүр районнуң Саглы сумузунуң «Кызыл тук» колхозта магазин эргелекчизи эш Седен-Улдаа совет садыгның чурумун каржызы-биле үреп турар. Оон фактыларын көргүзерге мындыг:

Хереглекчи эш Баазан тапкы, от садып алыры-биле 25 рубль бээрге ооң артыы 3 рубльди садыгжы дедир эгидип бербээн. Хереглекчи ону сөөлүнде билип каан, алган бараанының өртөөн самбынга каш катап кактырып турган ам кээп алган. Оон аңгыда хереглекчи эш Дагбыш шай, тапкы, чигир садып алыры-биле 50 рубль бээрге ооң артыы 10 рубльди чуза хөрлеп турган бербейн барган. Хереглекчилериниң 1—2 рубли азы 20—30—40—50 копеектери артар болза ону шуут-ла бербейн будуллуруп каалтар.

Эш Седен-Улдаа ооң мурнунда өлүк белеткел агентизинге ажылдап турган чоннуң саткан аң-өлүк, алгы-кеш болгаш дуктаагызының өртөөн куду өртек-биле садып ап турган ужурунда райкүүском ону агент хүлээлгезинден дүжүрген.

Ооң соонда райпо баштаар чери СЭКП райкому болгаш райкүүском-биле дугурушпайн Седен-Улдааны Саглы магазинниң эргелекчизинге томуйлаан.

Колхозчуларга белеткелге садары-биле ол магазинге элээн каш демир оруннар келген. Ийи демир орунну каты Мурзук-Карага садыпкан. Ол ышкаш бир орунну ферма эргелекчизи эш Аңгыр-оолга хойга садыпкаш, ол хойну Седен-Улдаа боду өлүрүп чипкен. Чамдыкта ол, магазинни үш хонуктарда ажытпайн, улаштыр арагалаан турупгар чоруктары база-да хей болуп турар.

Хереглекчилерни мөлчүп, самчыгдакчы чорук кылып турар арагачы Седен-Улдааны садыг шугумундан чайладыр херек.

О. КАРТЫЫШ-ООЛ,
О. БУРГУТ-ООЛ.

Хой ажылын хөгжүдер дээш кызымак ажылдап турар

Кызыл районнуң «Черби» колхозунуң хойжузу эш Маады Менгий-оолдуң ажаалгазында 310 баш төрүүр хой бар. Оон иштинден төрөөн 280 ажылдың бүгү хураганнарын чаңгыс-даа чидириг чокка өстүрүп турар. Хойнуң чайгы одарладыышкынын организастыг чорудуп турар. Ол, бо чылын хой бүрүзүнден 1 килограмм 600 грамм дүк кыргыы алган, моон соңгаар хойларның дүккүр чоруун улам бедидер дээш хемчеглерни ап турар.

Ооң ажаап турган хойларының баш саны чыл бүрүде өзүлделиг болуп турган. Хойжу Маады Менгий-оол өрткен чылын 1140, бо чылдың ийиги кварталынга чедир база дыка хей күш-хүнүн ажылдап алган. Хойларның болгаш хураганнарның кышкы 2 кажаазын тудуп белеткеп алыр талазы-биле ол хүлээлге алган. Солуннарда бижээн мурнакчы малчыннарның ылаңгыя хойжуларның дуржулгазын ол үргүлчү номчуп турар.

М. ДОКУР-ООЛ.

Шаңналын саададып турар

Малдың дайзыны бөрүлерни узуткааны дээш, белеткел планын күүседиринге дузалыг болуп турарын барымдаалаш, бөрү өлүрген аңчыларга өлүрген бөрүзүнүң саны-биле чогуур шаңналды белеткел органнары тыпсыр хүлээлгелиг. Мындыг болзадаа чамдык белеткел черлери аңчыларны алза чогуур шаңналдарын саададып, херекке албайн турарлар.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» кедээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери эштер Баян-Далай, Дембирел, Семис-оол олар 8 бөрөек өлүргеш кештерин Баян-Колда заготживсырьё чериңге май 3-те-ле дужаган, а олар алза чогуур шаңналын амдыгаа чедир ап чадаан.

Заготживсырьёнуң агентизи эш Бортнягин бөрөектер кештерин хүлээп алган квитанциязын колхозчуларга бербейн, бөрү өлүрүшпээн Тришканёвка берип каан, кештерин хынаары-биле Красноярскиже чорудупкан. Колхозчулар шаңналын алыр дээш заготживсырьёга каш катап барган, а сөөлгү үеде эш Бортнягин кештериниң документизин почта чидирген, ынчангаш ужуру тывылбайн турар деп чыыдып турар.

Мындыг таварыга чаңгыс бо эвес. Улуг-Хем райондан келген аңчылар эш Бортнягинге бөрү кештери дужаагаш, шаңналын мынчага чедир албаан.

Аңчыларның күш-ажылчы тывыжынга шаңналдарны өй-шаанда тывыспас ийикпе, азы чыдыр бюрократыг чоруктарны белеткелдер органнарындан узуткаар херек.

С. СЕМИС-ООЛ.

Колхозчуларга белек

Тоора-Хем суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары ини фермазының колхозчу малчыннары-биле харыыааны үргүлчү тургузуп, малчыннарга лекцияларны номчуп, беседаларны кылып берип турар. Районнуң албан организацияларының коллективтери фермада культура базазын дерип тургускан. 3 муң ажыг рубльдиң янзы-бүрү литератураларын болгаш культура хереклерин чорудуп берген. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, БЛКСМ райкомунуң коллективтери «Родина» деп радиоприемник садып чоруткан.

С. ТАНАА.

Улустар аразының конференциязынга ССРЭ-ниң чырыдыышкын ажылдакчыларының төлээлери

Июль 4-тен 12-ге чедир болуп эртер чырыдыышкын талазы-биле улустар аразының XVIII конференциязының ажылынга киржири-биле ССРЭ-ниң чырыдыышкын ажылдакчыларының төлээлери июнь 30-де Москвадан Женеваже чорупкан. Оларның составында РСФСР-ниң чырыдыышкын министриниң бирги оралакчызы Л. В. Дубровина(төлээлерниң удуртукчузу), Эстон ССР-ниң чырыдыышкын министри В. К. Оя, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң дээди болгаш ортумак педагогика өөредилге черлериниң эргелелиниң начальниги А. Г. Орлов, РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының уран-чечен кижизидилгелиниң эртем-шинчилел институдунуң директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы Н. П. Сакулина олар бар. Улустар аразының конференциязынче Украин ССР-ниң (удуртукчузу УССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Ф. Г. Дудник) болгаш Белорус ССР-ниң (удуртукчузу БССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы С. А. Умрейко) төлээлери база чорупкан.

Конференцияга 1954—1955 өөредилге чылдарында улус өөредилгезиниң байдалының болгаш улус өөредилгезин акшаландырарының дугайында база бичии ургларның эстетиктиг кижизидилгезинин дугайында айтырыгларны чугаалажыр.

«ССРЭ-де улус өөредилгези» деп делгелгени Женеваже аппарган.

(СЭТА).

Джавахарлал Нерунуң Австрияда чоруп турары

ВЕНА. Парлалганың дыңнадыгларын өзүгаар алырга, амгы үеде Зальцбург хоорайда чоруп турар Индия Республиканың Премьер-Министри Джавахарлал Неру Индияның ССРЭ-де, Польшада, Францияда, Герман Федералдыг Республикада, Бельгияда, Чехословакияда, Голландияда, Югославияда, Италияда, Египетте, Австрияда, Швейцарияда элчиннериниң чөвүлел хуралын эрттирип турар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң алдары дээш Неру июнь 28-те кежээ хүлээп алышкын кылган.

(СЭТА).

Индияның Премьер-Министри Дж. Нерунуң Белградта келгени

БЕЛГРАД. Югославияның президентизи Иосип Броз-Титонуң тускай чалаанын өзүгаар Индия Республиканың Премьер-Министри Джавахарлал Неру июнь 30-де Белградта чедип келген.

Земун аэродромга Индияның Премьер-Министри Неруну Югославияның президентизи И. Броз-Тито, Эвилелдиң улус скупщиназының даргазы М. Пьаде, Эвилелдиң күүсекчи вечезинiң даргазының орлакчылары Э. Кардель, А. Ранкович, С. Вукманович, Р. Чолакович, Македонияның Эвилелдешкен улус скупщиназының даргазы Л. Колишевский, Черногорияның эвилелдешкен улус скупщиназының даргазы Б. Иованович, Сербияның күүсекчи вечезинiң даргазы П. Веселинов, күрүне секретарылары, Эвилелдиң улус скупщиназының депутаттары болгаш хей-ниитиниң төлээлекчилери уткааннар.

Югославияның болгаш Индияның национал туктары-биле шимээн аэродромга хүндүлүг таңнылыды турган болгаш күрүне гимнилерин ырдадып күүсеткен.

Аэродромга микрофон мурнунга Неру Югославияның улустарынга байыр чедирип чүве чугаалаан.

Июнь 30-ниң кежээзинде 6 шакта Индияның Премьер-Министри Неру Авалада ады билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салган.

(СЭТА).

ВОКС-тун төлээлериниң МАР-же үнүпкени

Совет Эвилели-биле культура харылааларының Моол ниитилелиниң чалаанын өзүгаар ВОКС-тун төлээлери июнь 29-та Москвадан үнүпкен, төлээлерни РСФСР-ниң Культура министерствозунуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң Болгаш эргелелиниң начальниги эш И. Т. Колоколкин баштап чоруур.

Төлээлер моол-совет найыралдың айыны-га киржирлер.

(СЭТА).

Кыдаттың Коммунистиг партиязының 34 чыл ою

ПЕКИН. Кыдат улустуң тиилелгелериниң организакчызы болгаш удуртукчузу Кыдаттың Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 34 чыл ою июль 1-де болган.

Ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш күш-ажылчы интеллигенцияның эң эки төлөөлекчилери-биле партияның хүрээлеңи өзүп турар. Өрткен чылын чүгле Шанхайга колдуунда ажылчыннарның иштинден компартияга 50 муң хире кижи кирген. Кедээниң партия организациялары өзүп, быжыгып турар. ККП-ниң хүрээлеңинге өрткен чылын 700 муң ажыг тараачыннар хүлээп алдынган. Партияның он-он муң чаа организациялары Кыдаттың кедээ черлеринде бо чылын тургустунган.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге идепкейлиг хей-ниитичилер, Кыдаттың дээди өөредилге черлериниң тергиин эки өөреникчилери база кирип турар. Амгы үеде Кыдаттың найыслалының дээди өөредилге черлериниң санында-ла партия организациязы бар болуп турар.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 34 чыл ооң кыдат улус чаа-чаа күш-ажыл чедишкиннери-биле демдеглеп эрттирген. Кыдатта бир дугаар трактор заводунуң тудугжулары чүткүлдүг ажылдан турарлар. Бо чылдың бирги чартыында ККП-ниң хүрээлеңинге 500 эң эки тудугжуларны хүлээп алган. ККП-ниң 34 чыл ооның алдары дээш чурттуң дыка хей будуруулге черлери немелде хүлээлгелерни алгаш, ооун ажыр күүсеткеннер. Пекиниңиң дөртен сес будуруулге черлериниң коллективтери чартык чылдың программазын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

(СЭТА).

КУДР-нуң ажылчы чоннарының амыдырал деңнелиниң көдүрлүүшкүнү

ПХЕНЬЯН. КУДР-нуң ажылчы чоннарының амыдырал деңнелиниң көдүрлүүшкүнүн көргүскен саннарны болгаш фактыларны КУДР-нуң парлалгазы бижип турар деп Кореяның Төп телеграф агентилели дыңнаткан.

«Чогук чосон» солуннуң демдеглеп турары болза, ажыл төлевирин өстүреринiң болгаш калбак хереглелдиң бараанныларына өртектерни чингеткениниң түңнелинде 1954 чылда ажылчыннар болгаш албан-хаакчыларның боттуг орулгалары 1953 чылга удур 85 хуу өскен. Социал страхованиениң системазын боттандырганындан чурттуң ажылчы чоннары элээн орулганы база алган.

Өрткен чылын 1440 муң дөрбелчин метр чаа чуртталга шөлдери чуртта туттунган болгаш ажылчы чоннарның 60 муң ажыг өг-бүлелери чаа бажыңнарже көжүп киргеннер. Ажылчы чоннарга ол ышкаш хей санныг культура албан черлери база тургустунган деп солун дыңнадып турар.

Оон ыңай солуннуң бижээни болза, КУДР-нуң ажылчын аңгызы ооң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салышкынга күш-ажылдың будуруулгүүн бедидери-биле болгаш будуруулгеге чаа үндезилекчи инициативаны көргүзери-биле харылап турар деп ол солун бижип турар. Күш-ажыл чедишкиннери дээш 54 ажылчыннарга Күш-ажылдың Маадыры атты, будуруулгениң 20 муң ажыг ажыл-ишчилеринге КУДР-нуң орденнерин база медальдарын тывыскан, 153 муң ажылчыннар болгаш албан-хаакчыларның аттары будуруулгениң мурнакчы чаартыкчыларының даңзызында санатынып турар.

(СЭТА).

Болгарияның ажылчы чоннарының чайгы дыштанылгазы

СОФИЯ. Болгарияның санаторийлериниге болгаш дыштанылга бажыңнарынга бо чылын 170 муң ажыг ажылчы чоннар боттарының дыштанылгазын эртиреллер. Профэвилелдериниң дыштанылга кадыкшылга черлериниге дыштаныр улустарның саны дыка өскен.

Профэвилелдериниң Төп чөвүлели бо чылын ажылчы чоннарга дыштанылганың 36 чаа бажыңнарын ажыткан. Дыштанылганың ол бүгү кадыкшылга черлери чурттуң кайгамчык чаагай булуңнарында болгаш далай эриктеринде турып турар. Олар шупту кончуг эки деритинген болгаш ажылчы чоннарның кадыкшыл дыштанырынга эргежок чугула чүүлдер-биле бүрүн хандыртынган. Хүннүң-не бир хүннеп ажылдаар дыштанылга бажыңнары Болгарияда бир-ле дугаарында бо чылын ажылдаар, дыштанылганың ол бажыңнарынга 14 муң ажыг кижи дыштаныр.

(СЭТА).

Хельсинки. Чоокта чаа болуп эрткен Тайбыңның Бүгү- делегей Ассамблеязының хуралы.
Фото В. Е. Егоровтуу. (СЭТА-ның фотохрониказы.)

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң хуралы

ХЕЛЬСИНКИ, июнь 1. (СЭТА). Го мо-жонуң даргалаашкыны-биле Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң хуралы болган. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң даргазынга база дагын профессор Фредерик Жолио-Кюри (Франция) соңгутурган, оралакчы даргаларга Эммануэль д' Астфе де ла Вижери (Франция), профессор Д. Бернал (Великобритания), Ласаро Карденас (Мексика), дээрги Эжени Коттон (Франция), Илья Эренбург (ССРЭ), профессор Леопольд Инфельд (Польша), Сайфуддин Китчлу (Индия), Го Мо-жо (Кыдат), Артур Лундквист (Швеция) болгаш Пьетро Ненни (Италия) соңгутурган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң составында 51 кижи кирген. Оларының арызында: Л. Казанова (Франция), Ромеш Чандра (Индия), Винсент Данкен Джонс (Великобритания), Дж. Эндикотт (Канада), Моника Фелтон (Великобритания), П. Гуляев (ССРЭ), Назым Хикмет (Турция), И. Громадка (Чехословакия), Д. Д. Косамби (Индия), Ли И-ман (Кыдат), Жоржи Амаду (Бразилия), Изабелла Блюм (Бельгия), Жильбер де Шамбрэн (Франция), Пьер Кот (Франция), А. Фадеев (ССРЭ), Я. Ивашкевич (Польша), А. Корнейчук (ССРЭ), Жан Лаффит (Франция), Риккардо Ломбарди (Италия), Мао Дунь (Кыдат), Айвор Монтегю (Великобритания), Ян Мукаржовский (Чехословакия), А. Сурков (ССРЭ), Н. Тихонов (ССРЭ) болгаш оон-даа өскелер бар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чингине секретарынга Жан Лаффит соңгутурган, секретариаттың кежигүннеринге Изабелла Блюм, Жильбер де Шамбрэн, Винсент Данкен Джонс, Нино Фольярези, Пантелеймон Гуляев, Ли И-ман, Риккардо Ломбарди, Айвор Монтегю, Конци Сайондзи соңгутурган.

Эйзенхауэрге болган парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН, июнь 29. (СЭТА). Чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле Женева чөвүлел хуралының мурнунда кандыг-бир тодаргай программалыг болурунга АКШ кордавайн турар деп парлалга конференциязынга Эйзенхауэр айыткан.

Совет «чалчалар» дугайында декларациялыг болур дугайты конгресске кылдынган элээн хөй саналдарга хамаарыштыр Эйзенхауэр, мен бодумнуң туружумну каш-даа удаа тайылбырлап келген мен, ол чүл дээрге амдыызында ол күүнелер боттарының эргелелдериниң хевирлерин хостуг тодарадып шыдавас болганда, делегейге ёзулуг тайбың туруп шыдавас дээн ол-дур. Ынчалзажок Эйзенхауэр ындыг янзылыг саналдарда кыызгаарлал туруп турар деп сагындыргаш, декларацияларга дайын өнчүк-чөнгөөлериннен чайлаза чогуур деп айыткан. Дөрт күүнелериниң чөвүлел хуралынга хамаарыштыр баштайгы айтырыг болза чөвүлел хуралга кым олуржуруп, база төлөөлер ынаар кажан чоруптарын дыңнадыр дугайында дилег болган. Эйзенхауэр пятницаның кежөөзинде азы субботада хүндүс чоруур дээн бодалдыг мен, чүге дээрге Женевага таарымчалыг шакта, воскресеньениң эртенинде чеде бээрин күзеп турар мен деп чугаалаан. Эйзенхауэрниң сестери-биле алырга сан талазы-биле кызыгаарлалдыг кижилер олуржуру шинтпирлетиген болуп турар. Оон соонда Эйзенхауэр америк төлөөлериниң составының дугайын дыңнаткан.

Булганын Совет чазактың «мурнундан чугаалап» шыдаар аргалыг болур деп Эйзенхауэр санап турар ирги бе, азы Хрущев биле Жуков база олуржур боор деп Эйзенхауэр идегеп турар ирги бе деп корреспондентилериниң бирөзи айтырган. Ол айтырыг ам нарын тывызак болуп турар деп Эйзенхауэр чугаалаан. Ол бөлүкте кым тергиидекчи саңлдарлыг болуп турарын кым-даа билбес. Ынчалзажок эргеледдиң янзы-бүрү хевирлери туруп турар, күүнелер баштынары шупту-ла чазактар баштынары болбайн турар, ындыг чөвүлел хуралга ылап-ла шак ындыг эрге-дужаалдарны өөлеп турар кижилер чыгыр деп кордал салбаза чогуур деп ол сагындырган. Ол хирезинделе Эйзенхауэр чөвүлел хуралга шинтпирлер хүлөөп алыр эргени тывыскан кижилер олуржур дээрзинге идегелин илереткен.

Чөвүлел хуралга таарымчалыг түңнелдерни чедип алырын ол кайы-хире туралыг көрүп турар ирги деп айтырарга Эйзенхауэр мөөң бодалым-биле алырга АКШ-ты киириштир делегей болза ындыг янзылыг чөвүлел хуралдың аргазы-биле бистиң шуптувустуң нинти бодалдарывысты тайылбырлазарын ораадажыр чаа аргалыг деп чугаалаан. Ындыг арганың дузазы-биле айтырыгларны чаа оруктап башкарар, ынчангаш дүшкүүрлүг чоруктуң кошкадырынга кедизинде барып аргахемчегларни тывар оруктар илеретинген туруп болур.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле Женева хуралының мурнунда кандыг-бир «тодаргай» программаны алырын ол кордап турар ирги бе деп айтырыгга Эйзенхауэр хөөн чок харылаан. Саналдар белеткээри үр болгаш берге болур, ынчангаш ол чорук үзе ажыдатының база чазактың долу деткимчезин албаан шагда амдыында түңүдаа чарлавас.

Чөвүлел хуралды доозарының хуусаазының дугайында кандыг-бир дугуржулга бар ирги бе деп айтырыгга Эйзенхауэр ол меңээ билдинмес деп харылаан. Мөөң хүлөөлгелерим чөвүлел хуралга турып болурунуң үезин кызыгаарлап турары билдингир. Эйзенхауэр ындыг янзылыг турушту өөлеп тургаш, бодалдыг кижилериниң ортузунга таарымча чок пропаганданы бодумга аштар деп бодавайн турар мен деп чугаалаан.

Бедик деннелге болур чөвүлел хуралды Сан-Франциского болган БНО-нуң сессиязының түңнелинде Эйзенхауэр чогум кандыг бүзүрел-биле көрүп турар ирги деп корреспондентилериниң бирөзи айтырган. Эйзенхауэр эмин эртир хөй чүве маанаарын бодавайн турар мен деп харылаан. Совет Эвилелиниң туружунда кандыг-бир өскерлишкин болганы билдингир. Бир эвес ол өскерлишкин нинти байдалды чнигедиштер болза, ол чорук кедизинде барып нинти байдалга канчаарга-даа саңлдарлыг болур ужурлуг. Марксисчи доктринаны оон талалакчылары каапкан деп кым-даа санавайн турар, ынчангаш бистер оваарымчалыг болур ужурлуг бис. Ынчалзажок бир эвес коргуушкуннуң болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң үүргезин кижилерден дүжүрениниң арга-хемчегларын тып болур чүве болза, бистер ол арга-хемчегларны улуг хемчээлдин-биле өөренип көөр ужурлуг бис. БНО-нуң сессиязының түңнелинде мурнунда турган чамдык үелерге дөмейлөөрге ол экижээн дээрзиниң барымдааларын көрдүм деп Эйзенхауэр түңнелинде чугаалаан.

Эйзенхауэрниң бодалында бир тээ Женевага кандыг-даа шинтпирлер хүлөөп алдынмас болгаш чөвүлел хуралга беседалар болур болганда хөйге чарлаар талазыбиле чүнү кызыа чогуурул деп бир корреспондент айтырган. Кандыг-даа шинтпирлер хүлөөп алдынмас деп тодаргай чугаалаарын күзевейн турар мен деп Эйзенхауэр харылаан. Айтырыгларны шинтпирлөөри чедип алдынар деп кордавайн турар мен, ынчалзажок оларны канчаар көөр дугайында шинтпирлер хүлөөп алдынган туруп чадавас. Хөйге чарлаар чорукка хамаарыштыр Эйзенхауэр чаңгыс азай доступ турар дыңнадыгдан өске чүү-даа болбас дээрзинге идегелин илергейлөөн. Эйзенхауэр чаныш кел чыда орук аайы-биле кайнаар-даа баар аргам чок дээн.

Берінг далайга болган үскүлежишкинни тайылбырлаар деп дилегге харыы кылдыр Эйзенхауэр ол дээрге политиктиг айтырыг өвес, а тус черге ужур-дузалыг болуушкун-дур деп бүзүрелин илергейлөөн. Агаар-бойдустуң байдалы багай турган, ынчангаш чамдык факторлар ол болуушкунну тус чернии кылдыр билир бодалды тургузуп турар болгаш чамдык үүлдер чедир бодатынмаазы-биле кылдынган. Ол үскүлежишкинге хамаарыштыр Совет чазактың туружу мурнунда тургулаан үүлдерге дөмейлөөрге элээн өөрүнчүг болган деп Эйзенхауэр чугаалаан.

Корреспондентилериниң бирөзи конгресс бөлүктериниң медээлер ёзугаар алырга, ында «чалчаларга» хамаарыштыр турушту тайылбырлап турар резолюцияны саналдаарын бодап турар деп чүвени айыткаш, Эйзенхауэр ындыг резолюцияны деткиир ирги бе деп айтырган. Ол саналдың дугайы меңээ билдинмес, ынчалзадаа мөөң туружум үргүлчү тайылбырлатынып келген, ынчангаш ол чүл дээрге ол күүнелер амдызында эргелел талазыбиле боттарының хууда хевирин тодарагпас болганда делегейге ёзулуг тайбың туруп шыдавас дээн ол деп президент харылаан.

Төлөөлекчилер палатазынга эрткен неделяда хүлөөп алдынган «коммунистиг империализм дугайында, колониализм дугайында» резолюцияны корреспондент айыткаш, Эйзенхауэр ол резолюцияны деткип турар ирги бе деп айтырган. Ол резолюцияның дугайын дыңнаваан мен, ынчалзажок черле кандыг-даа ындыг янзылыг медегледерге болдунуп болгу деп нарыыдаашкыннарның турары ышкаш бүгү-ле болдунуп болгу деп хөөннер турар чүве деп Эйзенхауэр чугаалаан. Эйзенхауэр дыка-ла ырак баары саналдатынып турар тур аа деп хоямзык айтырыгны салгаш, бис дайынны чарлавас бис деп медегләөн. Ындыг янзылыг хемчегларге оваарымчалыг болурун негевишаан, Эйзенхауэр өнчүк-чөнгөөлиг өвес, харын тайбың аргаларны кызаа чогуур деп чугаалаан.

Ам төлөөлекчилер палатазының көрүдезинде туруп турар кайы-кайызының айыыл чок чоруун хандыржырының дугайында хоойлуга хамаарыштыр Эйзенхауэр ол программаны хевээр артырарын негеп, бир тээ оон түңнелдери чаагай болганда Совет Эвилелиниң туружу иле өскерилген түрда безин, оортан ойталаваза чогуур дээн.

Эйзенхауэр конгресстиң хүлөөп албазы билдингир (атомнуг энергияны тайбың ажылааарының артык күштерлиин көргүзер сорулга-биле) атомнуг шимчедикчилиг чүк суднозун тудар саналды камгалаан.

Оон-биле холбаштыр АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиниң аразында пропаганда демиселинге хамаарыштыр Эйзенхауэр «соок дайынның» лозунгузундан ойталаарын болгаш оон сөстери-биле алырга, АКШ уъдун алыр ужурлуг «тайбың дөөш дайын» деп лозунгуну хүлөөп алырын саналдаан.

Бирманың премьер-министри У. Нунуң АКШ-ка чедип келиринге Эйзенхауэр парлалга конференциязы эгелөөринин мурнунда сеткили ханганын илергейлөөн.

Эйзенхауэрниң келир үеде политиктиг планнарынга хамаарышкан бүгү айтырыгларны харылаарындан ол болу былдаан.

Пхеньян хоорайны катап тургузуп, сайзырадып турар

ПХЕНЬЯН. КУДР-нуң найыслалы — Пхеньянның катап тургузуушкуну дүрген темпилиг чоруп турар деп Кореяның төп телеграф агентилели дыңнадып турар. Хоорайда 200 ажыг улуг бажыңнар туттунуп, аңаа албан организацияларның, өөредилгениң болгаш коммуналдыг ажыл-агыйының черлери турар. Ажылчыннарга ажыглаар чурттарга бажыңнарын тудуп турар. Амгы үеде ажылчыннарның 1600 өг-бүлелери чурттаар чурттарга бажыңнарының сөөлгү шеверлелгелери доступ турар.

Хоорайны чаартып сайзырадыр болгаш чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылдар кылдынып турар. Планнаан беш парктарның үжү кылдына берген.

(СЭТА).

Вьетнам улус бодунуң чуртун катап тургузуп турар

ПЕКИН. Вьетнам Демократтыг Республиканың тайбың күш-ажыл-биле иштелген ажылчы чоннары чуртун үлетпүрүн болгаш кедээ ажыл-агыйын катап тургузар талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар.

ВДР-де элээн хөй күрүне бүдүрүлгелерин калбартыры эгелөөн деп «Гуанминжибао» солун дыңнадып турар. Сазын кылыр улуг фабриканы чаартыры доозулган. Чаа деришкинни тургускан ачызында оттуг-мяш бүлүрер фабрикаларның бирөзинде оон бүдүрүкчү күжү 50 хуу улгадыр. Сентелге-механиктиг заводту тургузар талазы-биле төлевилел ажылдарын доозкан.

Вьетнамның ажылчы чоннар партиязы болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының чаза улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглерин белеткээринче улуг кичээнгейни салып турар. Кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, телеграфистерни, радистерни, демир-орук болгаш медицина ажылдакчыларын белеткеп турар дыка хөй техникумнар Вьетнамда ажыттынган.

Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын соксатканының соонда баштайгы чайгы дүжүттү ВДР-ниң тараачыннары ажаап ап турарлар. Ол дүжүт эрткен чылдазының бедик болгаш чуртуң соңгу районнарынга бо чылын 788200 га янзы-бүрү культураларны тараан, азы эрткен чылын тарзанылдан 32 муң га хөй болган. Вьетнамның ажылчы чоннар партиязы болгаш ВДР-ниң чаза чер хөлезизин кедээ районнарга үргүлчү кызыарарының политиказын чорудуп база чер реформазын боттандырып турар.

(СЭТА).

Индияда металлургия заводун тударынга белеткел

ДЕЛИ. «Таймс оф Индиа» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, Дург районга (Мадхья Прадеш штаттың Бхилая чоогунда) Индияда эң улуг металлургия заводу Совет Эвилелиниң дузазы-биле туттунар, амгы үеде белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Тудуушкун ажылы-биле хозбашкан геологтуг болгаш гидрологтуг шинчилелдерни доозары чоокшулаан. Ажылчыннарның чыылдазы 1956 чылдың эгезинге чедир доозулган турар. Индий болгаш совет инженерлерге хереглөөр улуг чурттарга бажыңнарын тудуу эгелөөн. Ажылчыннарга, а ол ышкаш тудуг шөлүнден чайлады көжүп турар тараачыннарга хереглөөр 20 муң чурттарга бажыңнарын тударын база планнаан.

(СЭТА).

КУДР-нуң чурттакчылары шпионнар тударынга дузалап турар

ПХЕНЬЯН. Кореяның төп телеграф агентилелиниң дыңнадып турары болза, КУДР-нуң чурттакчылары дайзыннарның чимзенишкиннерин серемчилелдиг-биле хайгаарап, американнарның болгаш лисынманчы бөлүктүн Мурнуу Кореядан чорудуп турар шпионнарын болгаш диверсантыларын тударынга дузалап турарлар.

Мурнуу Хванхе можунуң Чаньен уезинде Самсанри суурунуң тараачыннары чоокта чаа 4 кижилиг шпион бөлүүн тудар талазы-биле республиканың иштики херектер органнарынга дузалаан деп дыңнадыгда чугаалап турар. Байысаалганың түңнелинде илерөөни болза, ол шпион бөлүүн Мурнуу Кореяда америк шериг ужарчүүл күштеринин тускай отряды далайдан эккеп октаан болган. Ол шпион бөлүүнүн сорулгазы КУДР-нуң дугайында шпион медээлерни чыыры турган.

(СЭТА).

Франция ажыл соксадыышкынды

ПАРИЖ. Франция ажыл соксадыышкыныг шимчээшкин калбарып турар деп Франс Пресс агентилели дыңнаткан. Күшажылдың Бүгү-нинти конфедерациязының (ББК), «Форс увриериің» болгаш «Христиан» ажылчы чоннарның француз конфедерациязының кыйгырыы-биле Нантының металлургия үлетпүрүнүң ажылчыннары июнь 23-те ажыл соксатканнар. Ол организацияларның чыылдырган митингизинге ажылчыннар «Пеноэ» деп суднолар кылыр черниң ажылчыннарының ажыл соксадып, демисел кылган чери болур Сен-Назерга болган хоругдаашкыннарга улур удурланыышкынын медегләөннер.

Омекурда (Мерт болгаш Мозель департамент) «Сиделор» деп металлургия бөлүүнүң заводтарының 3500 ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Профэвилел төлөөлериниң бирөзүн болгаш 40 ажылчыннарны ажылдан үндүрер дугайында бодунуң негелдезин дирекция чери дедир ап алган. Ажылчыннарны шак ынчаар ажылдан үндүрер чорук ажыл соксадыышкынының үнген чыллаганнарының бирөзи болган.

«Юманите» солуннуң дыңнадыы-биле алырга, чоокта чаа Курнев хоорайда (Сена департамент) машина тудуунуң заводунуң 900 ажылчыннары ажыл соксадыышкыны чарлааннар. Бир шакта ажыл төлевирин 25 фарнк кылдыр өстүрерин ажылчыннар негеп турарлар.

(СЭТА).

Алжирде француз эрге-чагыргаларның каржы-дошкун хемчеглери

ПАРИЖ. Парижтин солуннарының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Алжирде байдал дүшкүүрлүг хевээр болуп турар.

«Юманите» солуннуң бижип турарын ёзугаар алырга, июнь 28-те Батна хоорайның чоок кавызынга француз шериглер-биле чепсектиг болук алжирлерниң аразынга тулчуушкун болган, ол 6 шак дургузунда үргүлчүлөөн. Алжирлерниң иштинден 20 хире кижи өлүткен. Июнь 28-те Алжирниң 60 хире пунктуларынга телефон харылаазы үрегдетинген турган.

Француз эрге-чагыргалар ол черниң чонунуң ортузунда массалыг тудуп хоругдаашкыннарны чорудуп турар. Июнь 28-те Алжирниң коммунистиг партиязының секретары Кабаллеро-биле партияның төп комитединиң кежигүнү Раффини оларның «херээнин» талазы-биле суд чорудулгазы болган. Оларны «эрге-чагырганың төлөөлекчилерин дорамчылап сөглөөн» дөөш буруудадып турар. Кабаллерону ийи ай болгаш Раффинини чаңгыс ай карабыжын хоругдалынга шииткен.

Ол болза, алжир улустуң чөптүг өгелдерин хандырары дөөш демисежин турар Алжирниң Коммунистиг партиязынга удур чөңгөөлиг чорук болур деп Кабаллеро судка чугаалаан.

Судтуң ындыг шииткели чоннуң ортузунда улурланыышкынларны хайнытырган.

(СЭТА)

Мурнуу Вьетнамда байдал Францияның хөй-нинтизин дүвүредип турар

ПАРИЖ. 1956 чылдың июльда Вьетнамга бүгү-нинти сонгулдаларны чорударын Женева дугуржулгаларында көрүп турар дээрги биллингир болгай. Ол соонга-биле Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш мурнуу Вьетнамның чазактарының төлөөлекчилери сонгулдалар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры-биле бо чылдың чайынында ужуражыр деп турар. АКШ-тың чамдык бөлүктеринге күткүткен Нго Динь Дьемнин чазаанның амгы үеде чорудуп турары, бүгү-нинти сонгулдалар түңнел чок болур кылдыр буурадырының политиказы Францияның политиктиг бөлүктерин дыка дүвүредип турар.

«Американнарның болгаш Нго Динь Дьемнин бодалы хууда чугааларынга оларны бурруу шаап турар француз удурткыннарын ийи ай болгаш Нго Динь Дьемнин бодалы хууда чугааларынга оларны бурруу шаап турар француз удурткыннарын боттандырарының бирги түңнелинде вьетнам рынноктарны француз садыг фирмаларының болгаш банкыларның ышкынары болур ийик. Француз чазак сесрыында Женева дугуржулгаларын бадымдаалап турар. Ынчалза-даа ол «бай далдың башкарыкчызы» эвес деп чыдаабиле чагдынып, бүгү-ле үүлдер Нго Динь Дьемден болгаш АКШ-тан хамаарыр деп медеглеп турар» деп «Либерасьон» солун бижээн.

(СЭТА)

Мурнуу Вьетнамның армиязының кезектери Нго Динь Дьемнин чазаанга удур тура-халыышкын кылып турар

ХАНОЙ. Американнарның болгаш оларга көгүттүрген Нго Динь Дьемнин кара-турзында зажылдаашкыннарынга хөөн чок Мурнуу Вьетнам армиязының чамдык шериг кезектери Нго Динь Дьемнин чазаанга удур тура-халыышкыннар кылган деп Мурнуу Вьетнамдан дезин келгеннериниң чугаалап турарын Вьетнамның информация агентилели дыңнаткан.

Мурнуу Вьетнам армиязының Бон деп бир офицери бодунуң шериглери-биле кады Нго Динь Дьемнин армиязындан чарылган болгаш удурланыышкынның төп черин Ба хиде тургускан. (Куанг-Три можуда даг район) Боннуң отряды нгодиньдьемчи шериг кезектерин Балонг районга удаа-дараа тудуп ап турар болгаш херексел үүлдерлиг хөй автомашиналарны өөлеп алганнар. Бато районга (Куанг-Нгай можу) Бинь Кхе районга (Бинь-Динь Можу) Нго Динь Дьемнин армиязының составындан баталион чедир хемчээлдиг ийи шериг кезээ бадыра-халыышкын үндүрген. Ол чепсектиг отрядтар Нго Динь Дьемге удур пропаганда чорудар радио дамчыдыкчыларын турзуп алган. Амгы үеде тура-халыышкыннар-биле нгодиньдьемчи армияның шериглериниң аразында чепсектиг үскүлежишкиннер чоруп турар.

(СЭТА).

АКШ-биле Барыын Германия аразында шериг дугуржулгазы

НЬЮ-ЙОРК. Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизинин дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттар болгаш Барыын Германия америк шериг чепсээн үүс миллион доллар түңнүг Барыын Германиянга тыпсыр дугайында дугуржулганы чарганын дипломаттыг бөлүктериниң төлөөдекчилери медеглөөн.

Ол төлөөдекчилериниң чугаазын ёзугаар алырга, бо неделяда ол дугуржулгага америк элчин Конант болгаш Барыын Германияның даштыкы херектер министри Фон Брентано олар ат салырлар.

Дугуржулгага ат салган соонда Боннга генерал-майор Джозеф Брэдлиниң удуртулгазы-биле 100 ажыг америк шериг чөвүлекчилери ажылдап өгелөөр.

(СЭТА).

Хөй-нинтиниң негелдези-биле

ПЕКИН. Токиода полицейжи эрге-чагыргалар Японияның компартиязының удуртукчуларының бирөзи Цунесабуро Такенакты кара-бажындан хостаан деп Токионуң радиозу дыңнаткан. Японияның компартиязының удуртукчулары хөй-нинти болгаш политиктиг ажыл чорудулгаларны кылырын хоругдап турар америк эжелел эрге-чагыргаларның 1950 чылдала үндүрген дужаалынга үндезилөөш Такенакты ийи неделя бурунгаар тудуп хоругдаан турган.

Хөй-нинтиниң хөй санныг удурланыышкынларының соонда Такенакты хостаан.

(СЭТА).

Барыын Германияда өртектер улгадыышкыны

БЕРЛИН. «Фрейес Фольк» солуннуң дыңнадыын ёзугаар алырга, аъ-саржат өртөөн улгаттырар дугайында Барыын Германияның эрге-чагыргаларының шинтпириниң дугайын Боннуң аъш-чем министри Любке чарлаан. Гамбург хоорайда сүт өртөөниң улгатканын АДН агентилели дыңнадып турар. Гамбургта газ болгаш суг өртөө база улгаткан. Хөмүр даш өртөөн улгаттырар дугайында доктаалды барыын-берлин депутаттарының хоорай хуралы хүлөөп алган.

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

Чылан шапканда баштайгы дузаны чедирери

Чылан шапканда бир дугаар өөлчегде оон шапкан черин аңгылай боору чугула. Дыызыдыр бооп каан шарыышкынны, чартык шак болганда чежер ийикпе азы арай кошадыры чугула. Чылан шапкан черден хан төктүп турда доктаадып болбас. Чүге дээрге чыланның хоразы хан-биле кады аңгыланып үнерде эки. Харын-даа ханның төктүрүн күштелдиреринде ораадажыр херек.

Ону кылырда чылан шапкан холду ийикпе азы бутту куду халаннадып алгаш оортан ханны чоорту сы тудуп үндүрер. Чылан шапкан балыг черни хол-биле тудуп болбас. Чылан шапкан балыг черни хайындырган чылыг суг-биле чуур херек, спирт-биле ийикпе азы марганцовка-биле чуурга улам эки. Чыланга шактырган кижи хөй суук чүүлдерни ижери чугула, чүге дээрге организмден хоранны аңгылай үндүреринге ол дузалаар. Баштайгы ындыг хемчеглерни алган соонда эмчиге кончуг дүрген барган турар ужурлуг.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧАРЛАЛ

Зооветснабтың Тыва область конторазы мал болгаш тараа тудугларын дезинфекциялаарынга хлорлуг чугайны садып турар.

Адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажын № 15.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 8 — 62, редакторнуң ораалакчызының, иштики информация киллизиниң—3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый киллистериниң 8—68, культура болгаш амыдырал, чагаа киллистериниң база бухгалтериясының—3—65,

ТС —02149. Культура өргелелиниң типографиязы.